

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

ХЕРСОНСЬКИЙ ВІДДІЛ
УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА

ХЕРСОНСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ
СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

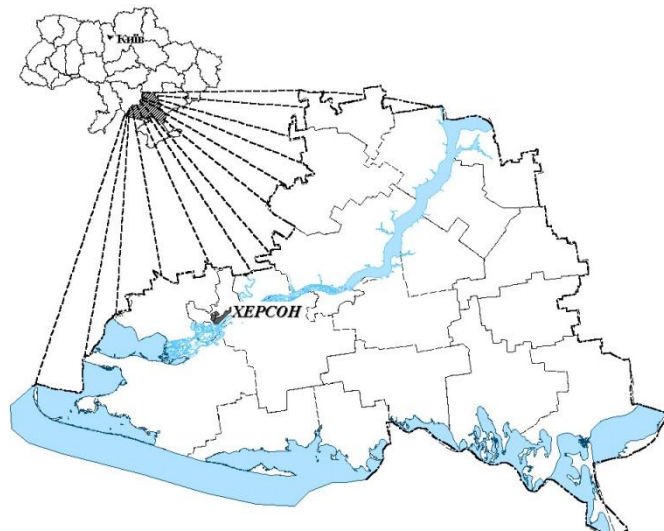
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ХЕРСОНСЬКОГО ВІДДІЛУ
УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА

Збірник наукових праць

ВИПУСК 12

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

УДК 911
Н34

*Затверджено відповідно до рішення
Вченої ради Херсонського державного університету
(протокол № 6 від 30.11.2020 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Коржов Є. І. – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри водних біоресурсів та аквакультур ДВНЗ «Херсонського державного аграрного університету»;

Філончук З. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання навчальних дисциплін КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидов О. В. – кандидат географічних наук, доцент;

Мальчикова Д. С. – доктор географічних наук, професор (заступник відповідального редактора);

Молікевич Р. С. – кандидат географічних наук (відповідальний секретар);

Омельченко Н. В. – кандидат географічних наук;

Пилипенко І. О. – доктор географічних наук, професор (відповідальний редактор);

Саркісов А. Ю. – кандидат географічних наук;

Ходосовцев О. Є. – доктор біологічних наук, професор

Адреса редакційної колегії: 73000, кафедра географії та екології, факультет біології, географії та екології, Херсонський державний університет, вул. Університетська, 27, м. Херсон. Тел. (0552) 32-67-17.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей. Думка редакційної колегії не завжди співпадає з думкою авторів.

Н34 **Наукові** записки Херсонського відділу Українського географічного товариства : зб. наук. праць / за ред. І. О. Пилипенка, Д. С. Мальчикової. – Вип. 12. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 80 с.

ISBN 978-966-992-306-6

Опубліковані результати природничих, суспільно-географічних, соціологічних, геоекологічних досліджень та дослідження в галузі методики викладання географії.

УДК 911

ISBN 978-966-992-306-6

© Херсонський відділ Українського географічного товариства, 2020

ЗМІСТ

Винник А.Ю.

ПОРІВНЯЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНИХ
ПРОСТОРІВ М. ХЕРСОНА ТА М. ОЛЕШКИ.....5

Захаров О.О.

ГЕОГРАФІЧНІ ЗНАННЯ НАСЕЛЕННЯ:
ПЛОТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ 10

Кобзар А.С.

ПОТЕНЦІАЛ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ20

Костюкович І.О.

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....23

Кудін А.В.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ
ВІТОВСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....29

Лукашишена І.Р.

ІСТОРІЯ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ38

Майба А.М.

ТИПІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ
ЗА ДИНАМІКОЮ ТА ТЕМПАМИ ЗМІНИ ЧИСЕЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ44

Маленкова Х.О.

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ
АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ.....50

Павлик С.В.

МЕТОДИ КАРТОГРАФУВАННЯ
ДИНАМІКИ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ55

Фіногенова А.О.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ГЕОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ
РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ.....64

Шмагель О.В., Мальчикова Д.С	
ПРАКТИКА РЕФОРМУВАННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ	
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015–2019 РОКАХ.....	69
Інформація про авторів	77

ПОРІВНЯЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНИХ ПРОСТОРІВ М. ХЕРСОНА ТА М. ОЛЕШКИ

У статті розкрито сутність поняття суспільного простору, його функції і значення в місті, а також досліджено та порівняно особливості суспільних просторів м. Херсона і м. Олешки.

Поняття суспільний простір є відносно новим, хоча раніше вже робилися спроби визначення цього феномену. Його не варто розглядати крізь призму тільки містобудівних принципів, оскільки на нього впливають і соціальна, і політична, і економічна сфери життя [1]. Суспільний простір – це перш за все культурна складова міста, яка виражається через постійне формування та відтворення не тільки міської культури і способу життя, але і найвищих зразків культурної діяльності [6]. При цьому основними ознаками суспільного простору виступають пішохідна доступність, забезпеченість сприятливих умов і достатня кількість запропонованих можливостей [2].

Суспільному простору притаманні такі особливі функції[3]:

- соціальна – через взаємодію людей один з одним і владою;
- рекреаційна – місце для проведення дозвілля;
- політична – реалізується через формування простору для політичного дискурсу;
- пізнавальна – виступає в якості інструменту збереження історико-культурних і національних ансамблів;

Важливими характеристиками, що визначають комфорт і популярність суспільного простору, виступають [5]:

- доступність – зв'язок із системою громадського транспорту і наявністю паркової зони;
- ізольованість від транспортного руху, шуму, забруднень;

– безбар'єрність – відсутність будь-яких вертикальних перепон: бордюрів, сходинок, що робить простір доступним для людей з фізичними обмеженнями;

– універсальність – простір враховує інтереси користувачів різного віку, статусу;

– комфорт та безпека – зручність місця, наявність вуличної фурнітури, спортивних майданчиків, тренажерів, дитячих ігрових елементів, столів для ігор, а також елементів для проведення пасивного відпочинку – лавок, гамаків, зелених зон;

– соціалізація – відкритість для різноманітних подій.

Функціональність громадських просторів може проявлятися:

а) у формуванні простору для політичного дискурсу, де відбуваються дискусії на теми, життєво важливі для цієї політичної спільності, і відбувається можлива зміна поглядів (мітинги, пікети);

б) як точки взаємодії влади і городян (міські і всенародні свята, маскаради і святкові паради і тому подібне);

в) проведення дозвілля городян;

г) своєрідний інструмент збереження історико-архітектурних, національних (традиційні, пов'язані з діячами літератури, культури і науки) ансамблів. Таким чином, системний взаємозв'язок перетворення міського середовища із створенням громадських просторів підвищить якість життя городян. Цей процес є ще одним чинником на користь необхідності проектування суспільних просторів [2; 4].

Протягом 2019-2020 рр. було проведено пілотне дослідження в межах м. Херсона (рис. 1) і м. Олешки (рис. 2). Результати опитування показали наступне. В обидвох регіонах дослідження для респондентів активний вид використання суспільного простору є найпривабливішим. Це пов'язано перш за все з тим, що в містах багато парків, безліч людей там займаються спортом або просто прогулюються на свіжому повітрі.

У двох містах суспільство надає перевагу концертам, кінотеатрам на свіжому повітрі і виставкам. Найменш захоплюючими виявились конкурси, перформанси і челенджі. Більшість містян працюють, отже після важкого робочого дня обирають заходи, на яких можна розслабитися та відпочити душею і тілом.

Додаток А Анкета соціологічного опитування

Херсонський Державний університет
Європейська географічна асоціація

Доброго дня! Ми проводимо опитування, яке присвячено різним питанням сприйняття суспільних просторів (відкритий і закритий для всіх соціальний простір). Опитування анонімне. Отримана в ході дослідження інформація буде оприлюднюватись тільки в узагальненому вигляді після обробки на EOM.

1. Ваш вік?

- 1-17-29
- 30-44
- 45-59
- 60+

2. Стать?

- Жінка
- Чоловік

3. Місце постійного проживання?

- м. Херсон
- Інше

4. Ваша освіта?

- Початкова
- Вища (молодший спеціаліст, бакалавр)
- Неповна середня
- середня спеціальна (технікум)
- Середня
- Вища (спеціаліст, магістр)

5. Який вид використання суспільного простору Вам більше до вподоби?

- Активний відпочинок
- Екстремальний відпочинок
- Культурний
- Пасивний відпочинок
- Пізнавальний (інтелектуальний)
- Виставки
- Конкурси
- Концерти
- Фестивалі
- Ярмарки
- Челенджі
- КВК
- Спортивні змагання
- Інше

6. Які заходи Ви б хотіли відвідувати/проводити? (Оберіть 3 варіанти)

- Виставки
- Конкурси
- Концерти
- Фестивалі
- Ярмарки
- Челенджі
- Спортивні змагання
- Інше

7. Якими зручностями в першу чергу повинен бути облаштований суспільний простір? (Оберіть 3 варіанти)

- Буфет
- Вай-Фай
- Дитячі зони відпочинку
- Зручні лавочки
- Камери зберігання
- Освітлення
- Паркінг
- Роздягальня
- Туалет
- Інше
- Розвинена сист. громад. транспорту

8. Оберіть 3 суспільні простори у кожній групі, які для Вас є найпривабливішими.

А. Відкриті простори (парки, сквери, набережні і пляжі)

- Гдропарк
- Парк Слави
- Парк «Херсонська Фортеця»
- Пляж «Лілея»
- Покровський сквер
- Потомкінський сквер
- Придніпровський парк
- Центральна набережна
- Шевченківський парк
- Інше

Б. Сакральні простори

- Греко-духовний кафедральний собор
- Греко-Софіївська церква
- Свято-Єкатерининський собор
- Успенський собор
- Церква Св. Олександри
- Інше

В. Історико-культурні простори

- Вул. Суворова
- Вул. Ушакова
- ККЗ «Ювілейний»
- Мультиплекс
- Херсонський академічний театр-ляльок
- Херсонський музично-драматичний театр
- Інше

Г. Розважальні простори

- Кафе «Зефір»
- Клуб «Шадє»
- Обласний палац молоді
- Рей-бар
- Три «Фабрика»
- Інше

9. Які якості в суспільному просторі найважливіші? (Оберіть 3 варіанти)

- Багатофункціональність
- Безкоштовність
- Безпека
- Доступність
- Естетика
- Комфорт
- Різнорівнева категорія
- Розважальна програма
- Спілкування
- Транспортна доступність
- Інше

10. Проаналізуйте за значимістю для Вас цілі, які має забезпечувати суспільний простір. Ранг-5 присвоюється важливій-цілі, 1 – найменш-важливій.

Ціля	Ранг
1. Дозвілля і розваги	5
2. Особистий відпочинок і прогулянки	5
3. Спілкування і суспільний обмін	5
4. Суспільна згуртованість і патріотичні цілі	5
5. Турністість, розвиток і пізнання	5

Рис. 1. Анкета соціологічного опитування, що використовувалась під час дослідження суспільних просторів м. Херсона

Додаток Б Анкета соціологічного опитування

Херсонський державний університет
Європейська географічна асоціація

Доброго дня! Ми проводимо опитування, яке присвячено різним питанням сприйняття суспільних просторів (відкритий і доступний для всіх соціальний простір). Опитування анонімне. Отримана в ході дослідження інформація буде оприлюднюватись тільки в узагальненому вигляді після обробки на EOM.

- Ваш вік?**
 1. 17-29
 2. 30-44
 3. 45-59
 4. 60+
- Стать?**
 1. Жінка
 2. Чоловік
- Місце постійного проживання?**
 1. м. Олешки
 2. Інше
- Ваша освіта?**
 1. Початкова
 2. Неповна середня
 3. Середня
 4. Вища (молодший спеціаліст, бакалавр), середня спеціальна (технікум)
 5. Вища (спеціаліст, магістр)
- Який вид використання суспільного простору Вам більше до вподоби?**
 1. Активний відпочинок
 2. Екстремальний відпочинок
 3. Культурний
 4. Пасивний відпочинок
 5. Пізнавальний (інтелектуальний)
- Які заходи Ви би хотіли відвідувати/проводити? (Оберіть 3 варіанти)**
 1. Виставки
 2. Квести
 3. КВК
 4. Кінотеатр на свіжому повітрі
 5. Конкурси
 6. Концерти
 7. Перформанси
 8. Спортивні змагання
 9. Фестивали
 10. Ярмарки
 11. Челенджи
 12. Інше
- Якими зручностями в першу чергу повинен бути обладшований суспільний простір? (Оберіть 3 варіанти)**
 1. Буфет
 2. Вай Фай
 3. Дитячі зони відпочинку
 4. Зручні лавочки
 5. Камери зберігання
 6. Освітлення
 7. Паркінг
 8. Розвинена сист. громад транспорту
 9. Роздільна туалет
 10. Туалет
 11. Інше

8. Оберіть 3 суспільні простори у кожній групі, які для Вас є найпривабливішими.

А. Відкриті простори (парки, сквери, набережні і пляжі)

1. Дитячий пляж
2. Ліс
3. Набережна
4. Парк біля АТБ
5. Парк «Житлоселище»

Б. Сакральні простори

1. Храм Рівноапостольної Ніни
2. Храм Різдва Івана Хрестителя
3. Церква Георгія Побідоносця
4. Церква Різдва Богородиці
5. Церква Христа Спасителя
6. Інше

В. Історико-культурні та розважальні простори

1. Військовий музей
2. Дім-музей Поліни Райко
3. Караоке-бар «Соло»
4. Кінний клуб «Буцефал»
5. Кінний клуб «Grand Prix»
6. Краєзнавчий музей
7. Олешківська Січ
8. Центр культури та дозвілля
9. Чумацька криниця
10. Інше

9. Які якості в суспільному просторі найважливіші? (Оберіть 3 варіанти)

1. Багатофункціональність
2. Безкоштовність
3. Безпека
4. Доступність
5. Естетика
6. Комфорт
7. Різноманітна категорія
8. Розважальна програма
9. Спілкування
10. Транспортна доступність
11. Інше

10. Проаналізуйте за значимістю для Вас цілі, які має забезпечувати суспільний простір. Ранг 5 присвоюється важливій цілі, 1 – найменш важливій.

Ціль	Ранг
1. Дозвілля і розваги	
2. Особистий відпочинок і прогулянки	
3. Спілкування і суспільний обмін	
4. Суспільна згуртованість і патріотичні цілі	
5. Творчість, розвиток і пізнання	

Рис. 2. Анкета соціологічного опитування, що використовувалась під час дослідження суспільних просторів м. Олешки

Мешканці обох міст вважають, що суспільний простір в першу чергу повинен бути облаштований туалетом, буфетом, зручними лавочками, дитячими зонами відпочинку і знаходитись поруч із розвинутою системою транспорту.

Найпопулярнішими відкритими просторами для жителів Херсона є парк «Херсонська Фортеця», центральна набережна і парк Слави. А в Олешках найбільшого поширення набув ліс і набережна. Також велику частину свого часу городяни проводять на дитячому пляжі і в парку «Житло-селище».

Загалом невелика кількість громадян ходить до церкви, в Олешках більшість опитаних взагалі не відвідують сакральні простори, проте дехто відмітив Церкву Георгія Побідоносця, церкву Христа Спасителя, церкву Різдва Богородиці. А херсонці – Свято-Єкатерининський собор, храм Св. Олександри, Греко-духовний кафедральний собор, Успенський собор і Греко-Софіївську церкву.

Серед історико-культурних просторів найпопулярнішими в Херсоні є вул. Суворова, Мультиплекс, ККЗ «Ювілейний» і Херсонський музично-драматичний театр. А в Олешках – Кінний клуб «GrandPrix» і Чумацька криниця. Можна зробити висновок, що херсонці надають перевагу закритим просторам (заходи в приміщеннях), а олешківці – навпаки – відкритим.

У розважальних просторах Херсона провідне місце посідають ТРЦ «Фабрика», а на другому – клуб «Шаде», кафе «Зефір», обласний палац молоді, у Олешках – центр культури і дозвілля, менш популярним є караоке-бар «Соло». Нажаль, в цьому місті дуже мало розважальних комплексів, проте, поширений відпочинок на природі.

Найвагомішими якостями в суспільному просторі в обидвох регіонах вважають безпеку, комфорт, доступність і транспорту доступність. Розподіл цілей суспільного простору за значимістю у містах різниться. Наприклад, для жителів м. Херсон особистий відпочинок і прогулянки стали найважливішими, а для жителів м. Олешки не тільки особистий відпочинок і прогулянки, а й творчість, розвиток і пізнання.

Отже, суспільні простори в першу чергу формують міське середовище, його привабливість для людей і бізнесу. Саме ці зони відіграють величезну роль в житті міста і його жителів.

Список використаних джерел

1. Бархин М. Г. Город. Структура и композиция. – М. : Наука, 1986. – 264 с.
2. Желнина А. А. / Трансформация пространств потребления в современном российском городе. – 2011. – Санкт-Петербург.
3. Кадыров Т. Э. Личность и городская среда: стратегии взаимодействия. Человек в современном социуме. // Материалы II республиканской научно-практической конференции студентов и аспирантов. – Йошкар-Ола, 2011. – С. 8–12.
4. Линч К. Образ города. Кевин Линч; перевод с англ. В. А. Глазычева; под ред. А. В. Иконникова. – М. : Стройиздат, 1982. – 328 с.
5. Мезенцев К. В. Трансформація публічних просторів у великих містах України на прикладі торговельно-розважальних центрів / К. В. Мезенцев, Н. І. Мезенцева, Т. А. Бура // Економічна та соціальна географія. – 2011. – Вип. 63. – С. 174–186.
6. Мезенцева Н. І. Публічні простори міст: осмислення через призму зарубіжного дискурсу / Н. І. Мезенцева, М. В. Пальчук // Економічна та соціальна географія. – 2016. – Вип. 76. – С. 19–26.

ЗАХАРОВ О.О.

ГЕОГРАФІЧНІ ЗНАННЯ НАСЕЛЕННЯ: ПІЛОТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ

Сьогодні шкільна освіта в Україні переживає чергові зміни. Нажаль, в нещодавно прийнятому Державному стандарті базової середньої освіти [1] є доволі негативні тенденції її розвитку. Зокрема, серед вимог до знань учнів у природничій галузі немає вимоги щодо наявності просторових уявлень про об'єкти та явища. Власне це зумовлює відсутність формування в учнів географічного мислення, адже втрачається одна з чотирьох його характеристик (територіальність, комплексність, конкретність та глобальність), виокремлених В. П. Максаковським [4]. При цьому, одним з головних завдань, визначених Концепцією географічної освіти

в основній школі [3], є формування в учнів географічної картини світу. Хоча, це неможливо без розвитку вищезазначеного типу мислення.

Враховуючи такі тенденції розвитку нами було проведено дослідження рівня сформованості географічних знань (адже вони є важливою складовою географічного мислення) в учнів шкіл та у дорослого населення. Для цього нами було розроблено відповідні методичні підходи оцінки географічної обізнаності із застосуванням методу соціологічного опитування.

Складена нами анкета містить питання, які стосуються загальної географії (1–3 запитання), фізичної (4–11 запитання) та соціально-економічної (12–14 запитання) географії України. Типи запитань в анкеті: запитання з вибором правильного варіанта (3, 11), запитання з розгорнутою відповіддю (1, 2, 4, 5, 7–13), запитання на позначення об'єктів на карті (6, 14). Також в анкеті наявний соціальний блок, який передує основним питанням [2].

Щодо результатів апробаційного дослідження, то діаграма основних показників кількості правильних відповідей дорослого населення м. Олешки за віковими групами відображена на рис. 1. Як бачимо з діаграми, максимальний показник кількості правильних відповідей у всіх вікових групах майже однаковий, натомість середній та мінімальний відрізняються. Причому останній має велику перевагу у віковій категорії 60+.

Це в свою чергу впливає на іще один показник – амплітуду кількості правильних відповідей (різниця між максимальним і мінімальним значеннями). Так амплітуда у віковій категорії 60+ становить 64,5 %, натомість в інших групах вона знаходиться на рівні не нижче 80%. Це свідчить про вищий рівень загальної географічної освіченості людей старшої вікової групи. А також про те, що тогочасна система шкільної географічної освіти була більш спрямована на створення потужного базового рівня знань та оволодіння якомога більшою кількістю учнів саме цим рівнем. При цьому, як зазначалось раніше, різниці між сучасним курсом шкільної географії та тим, що був у 60-х роках минулого століття майже немає. А це вказує на те, що рівень знань у великій мірі залежить і від інших факторів.

Щодо основних показників кількості правильних відповідей школярів, то їх розподіл представлено на рис. 2.

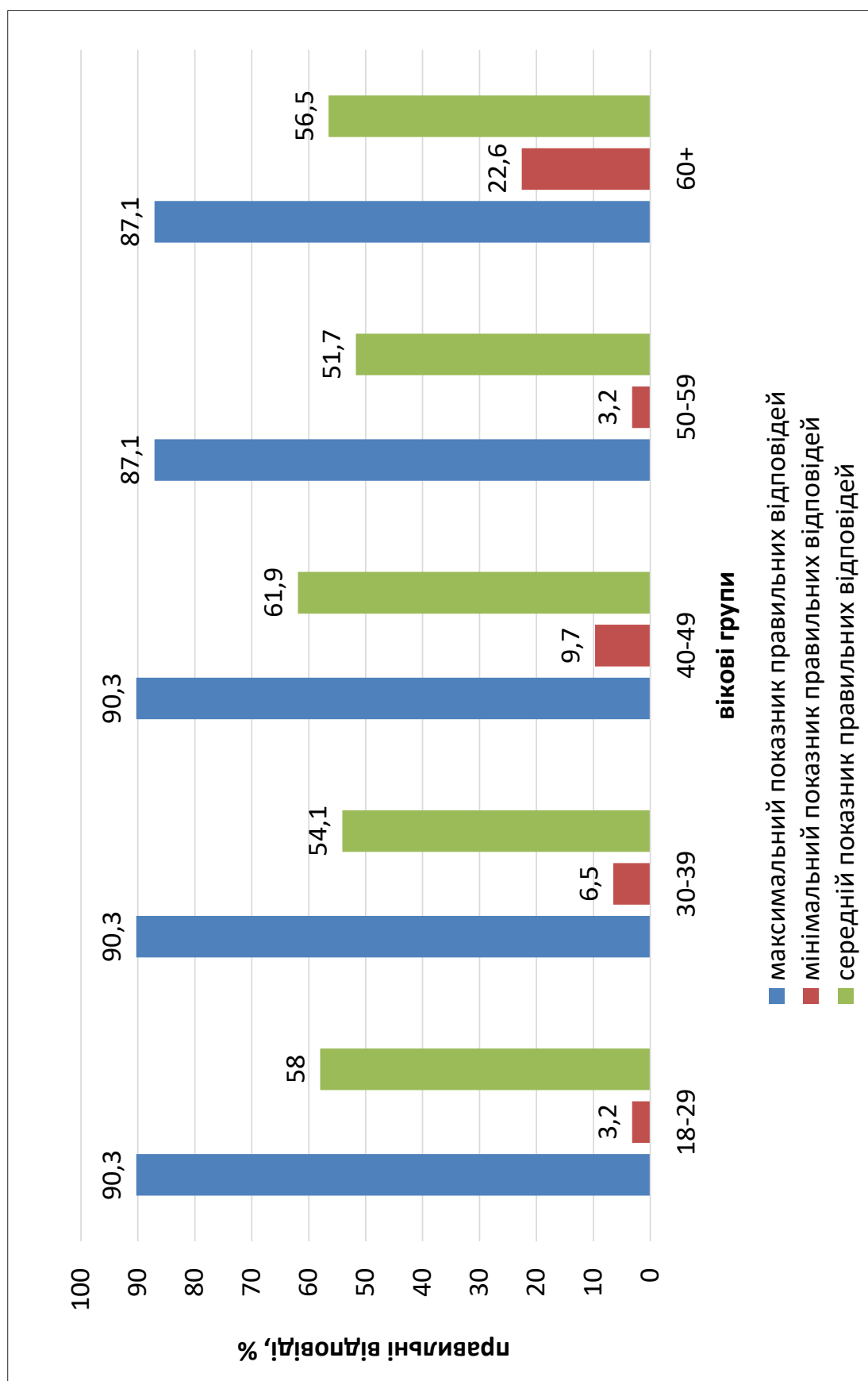

Рис. 1. Діаграма основних показників кількості правильних відповідей за віковими групами

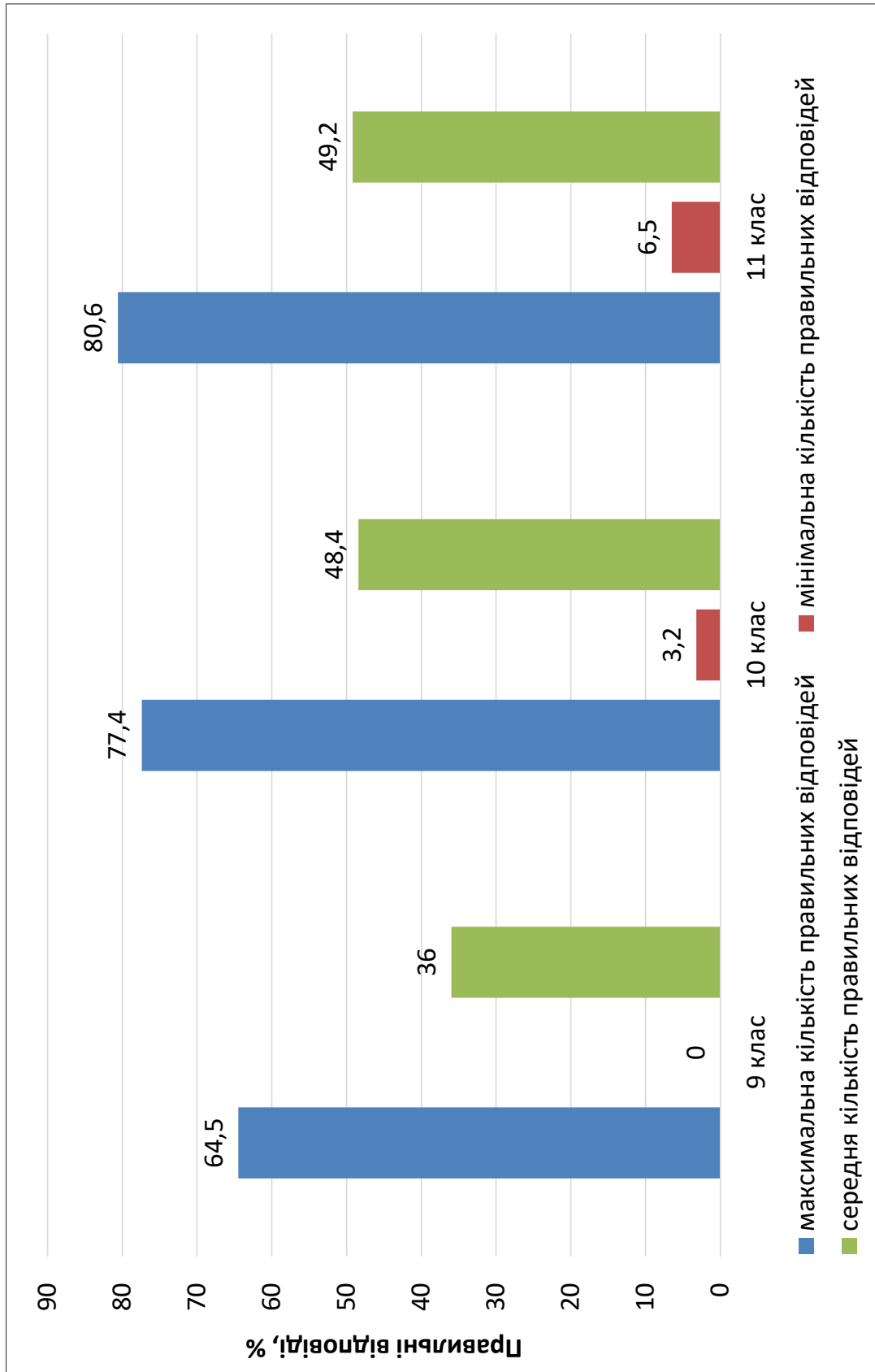

Рис. 2. Діаграма основних показників кількості правильних відповідей за класами навчання (на прикладі Олешківської спеціалізованої школи № 4)

Як бачимо усі три показники виявились меншими в респондентів шкільного віку, ніж у дорослого населення. Також варто зауважити 2 важливі моменти: жоден з опитаних школярів не зміг правильно відповісти на всі запитання анкети, при цьому двоє з них не надали жодної правильної відповіді. Загалом бачимо загальну тенденцію до зростання частки правильних відповідей відповідно до класу навчання. Це черговий раз наводить на думку, що знання формуються не лише під час вивчення окремої теми або розділу, а і впродовж подальшого навчання, а отже дотримання принципу системності у навчанні географії є вкрай важливим. Амплітуда кількості правильних відповідей в 9-тих класах становить 64,5 %, в 10-тих – 74,2 %, в 11-тих – 74,1 %. Це менше, ніж у респондентів дорослого віку, проте такі значення сформувались через нижчий відсоток максимальних правильних відповідей.

Якщо провести аналіз питань за кількістю правильних відповідей на них, то ми отримаємо такі результати.

На перше питання (Як називається умовна лінія, що розділяє поверхню Земної кулі на Північну і Південну півкулі?) правильну відповідь надали 86,7 % респондентів дорослого віку та 89,5 % опитаних школярів. При цьому перші або надавали правильну відповідь, або не надавали її взагалі. А от другі замість «екватор» писали «широта» або «довгота».

Із другим завданням (Працюючи з картою, турист з'ясував, що довжина маршруту на мапі становить 5 см. Якою буде його довжина на місцевості в кілометрах, якщо масштаб карти 1:50000?) впоралися лише 27,3 % опитаних дорослих та 8,3 % респондентів шкільного віку. Найбільш поширеною помилкою було неправильне переведення масштабу. Надати повну правильну відповідь на третє запитання (Чи можлива зустріч білого ведмеда та пінгвіна в природних умовах? (відповідь обґрунтуйте)) змогли лише 36 % та 31,6 % респондентів дорослого та шкільного віку відповідно. Іще 29,3 % дорослих та 18 % школярів відповіли на питання правильно, але не змогли надати обґрунтування. Серед них були ті, хто не писав обґрунтування взагалі, а були й ті, хто надав неправильне пояснення до правильної відповіді.

Так, наприклад, було вказано, що пінгвіни не зустрінуться з білими ведмедами лише через те, що вони вимираючі види. Але не менш важливим з точки зору дослідження рівня географічних знань населення є те, що 34,7 % респондентів дорослого віку та половина школярів абсолютно переконані в тому, що для зустрічі білого ведмеда та пінгвіна не має ніяких перешкод. Більше того люди навіть намагалися обґрунтувати причини цієї зустрічі. Найбільш поширеною версією була однакове середовище існування (або Північний, або Південний полюс). Були й ті, хто вказував міцніші зв'язки між тваринами, ніж просто географічний фактор. Наприклад, вони зустрінуться тому що: «вони друзі», або тому що «пінгвіни є часткою раціону ведмедей».

Як бачимо, загалом на питання загальногеографічного характеру респонденти дорослого віку відповідали краще, ніж респонденти шкільного. Особливо це помітно під час аналізу питання № 2. Проте, можна виокремити кілька найбільш слабких місць в географічних знаннях обох груп: вирішення задач (питання 2) та побудова причинно-наслідкових зв'язків (питання 3).

Аналіз наступного (фізико-географічного) блоку питань показав такі результати. Лише 23,3 % дорослих респондентів та 19,5 % школярів змогли правильно вказати півкулі, в яких розташована Україна. Більшість вказувала, що Україна знаходиться в Північній півкулі, а про Східну забували. Важливо також зауважити, що багато респондентів вказували, що наша держава розташована в Південній півкулі. Іще деякі вказували взагалі не існуючі півкулі: «ліва», «права». Така помилка була характерна для учасників опитування шкільного віку.

У 5-ому питанні завданням було вказати материк та частину світу, у яких розташована територія України. Правильно виконати це завдання змогли 53 % респондентів старше 18-ти років та 39,1 % опитаних школярів. Серед помилок, яких допускалися у цьому питанні, можна виокремити нерозуміння класифікації понять «материк» та «частина світу» та їх підміну між собою.

Позначити на карті моря, якими омивається Україна змогли 65,3 % опитаних дорослих та 31,3 % опитаних школярів. Головною помилкою було вказування назви моря таким чином, що вона виходила за

межі моря на карті. Серед інших помилок можна також виокремити плутання морів між собою та підписування назв морів на частинах карти, де відображені території, а не акваторії. Також учні шкіл доволі часто вказували або взагалі не існуючі моря (Київське), або ті, які не межують з Україною (Середземне, Балтійське).

Набрати максимальну кількість балів у 7-ому питанні (Запишіть країни, з якими Україна має сухопутний кордон) змогли лише 12 % учнів шкіл та стільки ж опитаних дорослих. Під час відповіді на це питання респонденти найчастіше припускалися таких помилок: вказування країн, які не мають сухопутного кордону з Україною (Болгарія, Туреччина, Монголія, Литва, Казахстан, Німеччина), написання країн, які вже не існують (Чехословаччина), не вказування країн, що мають найменші кордони з Україною (Словаччина, Угорщина) та вказування взагалі не існуючих держав (Черкащина та Краснодар).

Одним з найскладніших питань анкети виявилось 8-ме питання (Продовжить речення: «70 % рельєфу України займають...»), правильну відповідь на яке дали лише 9,3 % респондентів. Головними причинами низького результату є нерозуміння поняття «рельєф» загалом (дехто замість форм рельєфу вказував назви природних зон, ліси, пісок) та неможливість співставлення різних форм рельєфу відносно території України (були й ті, хто вважає, що 70 % рельєфу України займають «гори, холми, або височини»).

20% дорослих та 27,1 % школярів вдалося правильно назвати найвищу точку України та вказати її висоту. Більше половини опитаних згадали назву гори, але написані висоти іноді дуже відрізнялися від реальної висоти Говерли. Дехто вказував з помилкою у 500–700 метрів, а дехто і у 1500–2000 метрів. Були й ті, в кого Говерла була вище за Еверест і сягала висот 10–11 тис. метрів. Іще 20 % не змогли правильно назвати гору. Серед найпоширеніших назв були Аю-Даг, Роман-Кош, Еверест, Ельбрус.

На 10-те питання, в якому потрібно було аналізуючи картосхему вказати регіон, в якому випадає найбільша кількість опадів, правильну відповідь надали 76,7 % та 51,1 % респондентів дорослого та шкільного

віку відповідно. Інші ж вважають, що найбільше опадів випадає в північно-східній частині України.

Отже, аналізуючи відповіді на питання фізико-географічного блоку можна зробити висновок, що більшість людей не мають сформованого просторового мислення, тобто такого, що прив'язане до території та не мають географічного термінологічного апарату. Також помітна недостатня сформованість навичок роботи з картою.

Ці висновки підтверджуються й відповідями на останній блок питань в анкеті. Наприклад, на питання № 12 (Назвіть 2 типи паливних енергетичних ресурсів, які є дефіцитними в Україні) 53,3 % респондентів віком 18+ та 24,1 % шкільного віку надали правильну відповідь. Натомість, велика кількість опитаних вважають, що до паливно-енергетичних ресурсів належать ліс, вітряки, сонячні батареї, бензин. Результати інших питань цього блоку ще раз вказують на слабку сформованість просторового мислення в респондентів. Так, вказати правильно всі чотири області в питанні № 13, де потрібно було встановити співвідношення між туристичними об'єктами та областями, в яких вони розташовані, змогли лише 16,7 % дорослого населення та 1,5 % респондентів шкільного віку, а от третина з усіх дорослих та 80% усіх школярів, які брали участь в опитуванні, не назвали правильно місцеположення жодного туристичного об'єкта. Також це питання виявило неправильні топонімічні знання у респондентів. Наприклад, замість Закарпатської області часто вказувалась Ужгородська, а парк «Софіївка» розташовувався у взагалі не існуючій Уманській області. Та сама помилка була виявлена і при аналізі відповідей на 14-те запитання анкети (Підпишіть області, які позначені цифрами на картосхемі). Загалом з цим питанням впоралися 54 % опитаних дорослих та 4,5 % школярів, а от інші замість Херсонської області часто писали Одеську, замість Закарпатської – Львівську. Іще однією поширеною помилкою було написання назви обласного центру замість назви області.

Цікавим для аналізу також буде порівняння відсотка респондентів шкільного та дорослого віку, які правильно відповіли на запитання (рис. 3).

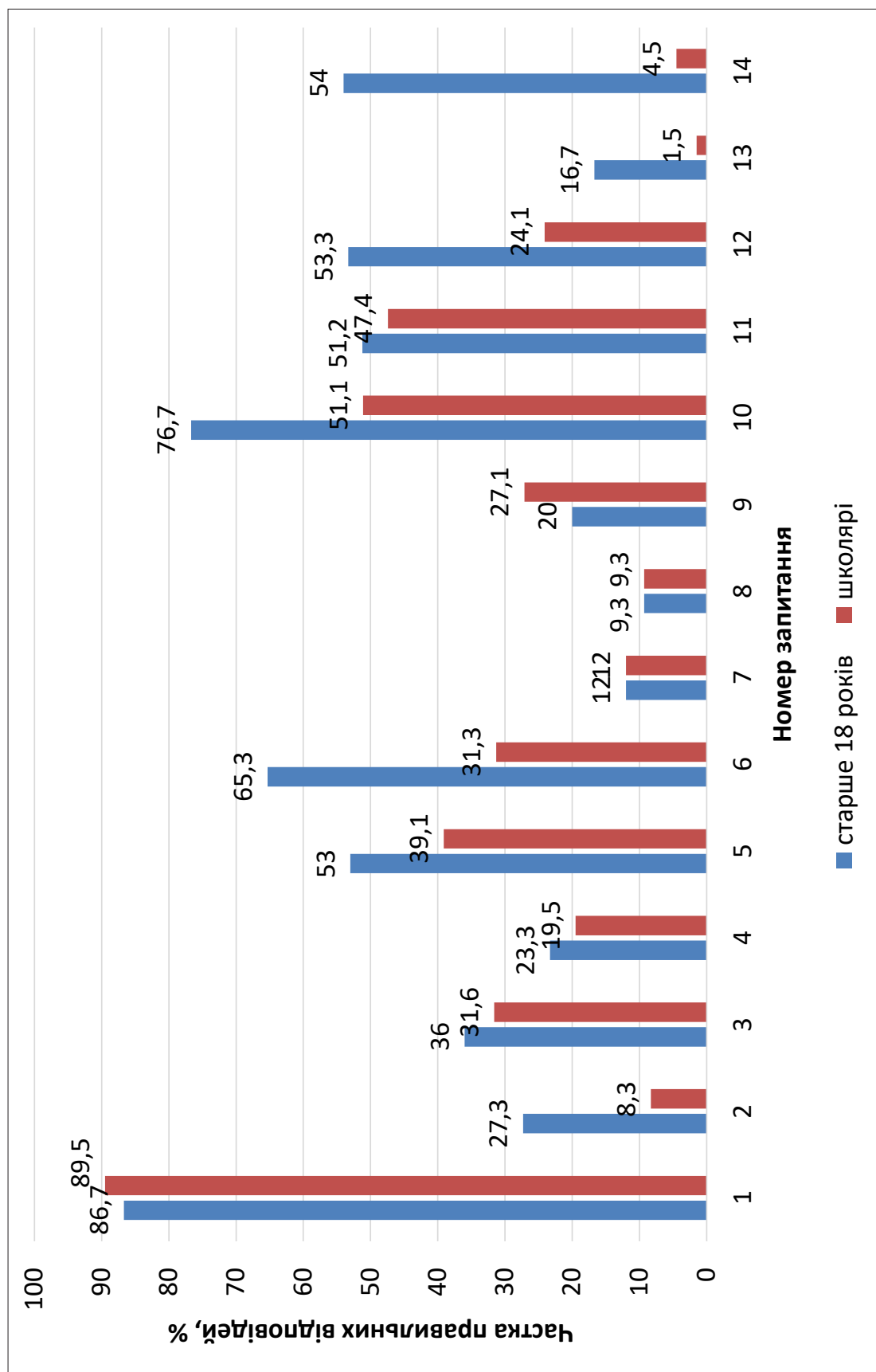

Рис. 3. Діаграма частки правильних відповідей на запитання анкети

Під час аналізу рисунку 6 можна дійти висновку, що на більшу кількість питань правильніше відповіли респонденти дорослого віку, окрім запитання № 1 та запитання № 9, в яких кращу якість знань продемонстрували школярі. Слід зауважити, що ці 2 питання стосуються лише знань фактажу та не перевіряють здатність до географічного чи логічного мислення. Натомість питання, в яких респонденти старшого віку мають найбільшу перевагу, стосуються здатності до просторового мислення (запитання № 6, № 10, № 14) та здатності до класифікації понять і розуміння їх співвідношення (запитання № 12).

Отже, за результатами проведеного пілотного дослідження можна зробити наступні висновки про рівень географічних знань населення м. Олешки:

- у середньому лише половина знань з загальної географії та географії України сформувалися в респондентів на рівні відтворення;
- загальногеографічні знання у досліджуваній групі є більш міцними ніж знання географії окремих регіонів України, або країни в цілому;
- у структурі знань домінують факти, а от здатність до побудови причинно-наслідкових зав'язків розвинена слабо, особливо у сучасних школярів;
- географічні вміння та навички розвинені слабо;
- базовий понятійно-термінологічний апарат з географії сформований у невеликої кількості респондентів;
- географічне мислення також сформувалося на доволі невисокому рівні;
- базовий рівень географічних знань є вищим у респондентів більш старшого віку;
- рівень географічних знань прямо пропорційний рівню освіти;
- географічні знання є складовою загальнокультурної освіченості людини і формуються впродовж усього життя.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р № 898.

2. Захаров О. О. Методичні підходи дослідження рівня географічних знань населення / О. О. Захаров // Метода (Наука і методика) – Частина 2. Зб. наук. і метод. праць. [Відп. ред. М. Ф. Бойко]. – Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. – С. 67–69.
3. Концепція географічної освіти в основній школі. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки; [за заг. ред. авт.: О. М. Топузов, О. Ф. Надтока]. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 30 с.
4. Максаковський В. П. Географічна культура: навчальний посібник для студентів вузів / В. П. Максаковський – М., 1998. – 416 с.

КОБЗАР А.С.

ПОТЕНЦІАЛ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сучасне суспільство все більше піклується про зміцнення та охорону свого здоров'я. Високий потенціал фізичної та розумової діяльності людей є безпосередньою передумовою повноцінного життя. Лікувально-оздоровчий туризм дає змогу в комфортних і не вимушених умовах підтримувати стан здоров'я у належному стані, тому його розвиток останніми роками є вкрай динамічним як на вітчизняному, так і на міжнародному туристичних ринках. Постійно зростаюча конкуренція в сфері туристських послуг вимагає розвитку нових видів туризму в світі та Україні зокрема. На Заході попит на лікувально-оздоровчий відпочинок, що є всесезонним турпродуктом, настільки великий, що багато країн були змушені переглянути свою політику в галузі туризму. Загальносвітова мода на здоровий зовнішній вигляд поступово охоплює Україну: за останні десять років вітчизняний ринок оздоровчого закордонного туризму зріс майже на третину. З огляду на те, що Україна має один із найкращих природних лікувально-оздоровчих потенціалів у Європі, питанняв досконалення санаторно-курортного комплексу стає одним з найпріоритетніших напрямів розвитку вітчизняного туризму, зокрема

його лікувально-оздоровчого виду, що призводить до поповнення бюджету і зміцнення державної економіки в цілому. Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування сфери туристично-рекреаційних послуг та лікувально-оздоровчого туризму зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: А. Г. Агафонов, О. О. Бейдик, Б. І. Вихристенко, І. П. Гаврилишин, Б. І. Герасименко, А. С. Гринів, П. В. Гудзь, В. Г. Гуляєв, А. П. Дурович, М. І. Долішній, В. К. Євдокименко, Г. А. Карпова, Г. В. Казачковська, В. Д. Калитюк, В. І. Карскін, В. А. Квартальнов, В. Ф. Кифяк, Н. Й. Коніщева, В. С. Кравців, Н. Н. Кузнєцова, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, В. К. Мамутов, В. І. Цибух та ін. У їх працях розглядається як тематика розвитку санаторно-курортної галузі у цілому, так і аналізуються окремі аспекти функціонування таких інституційно-територіальних утворень, якими є туристично-рекреаційні комплекси. Процес становлення та розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні йшов паралельно з європейським. Він був послідовним, хоча й не рівномірним за часом. Історія становлення та розвитку рекреації лікувально-оздоровчого туризму в Україні свідчить про те, що в цій сфері нагромаджено величезний досвід функціонування, а сучасна незалежна Україна отримала велику матеріальну і наукову спадщину в галузі лікувального туризму, і це має стати вагомим чинником оздоровлення нації, бути стратегічним і економічним ресурсом України на міжнародному ринку.

Для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, який насамперед пов'язаний із діяльністю курортів, необхідною умовою є наявність низки факторів: багаті та різноманітні природні ресурси (гористий рельєф, морське узбережжя, м'який клімат, велика кількість мінеральних та термальних джерел); розвиток інфраструктури, здатної у повному обсязі задовольнити потреби споживача; внутрішня політична та економічна стабілізація. Дослідження стану санаторно-курортної галузі підтверджує, що вона прямо впливає на розвиток туристичної діяльності України. На сучасному етапі, на жаль, її охопили негативні тенденції, які насамперед спричинені відсутністю ефективної комплексної системи управління туристичною галуззю України та загальним зниженням платоспроможного попиту на національний туристичний

продукт. За таких умов стратегічною метою політики у галузі туризму та санаторно-курортного комплексу є впровадження ефективних методів управління галуззю, які будуть спрямовані на підвищення якості всіх видів туристичних послуг та їх конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на світовому туристичних ринках. Медичний та лікувально-оздоровчий туризм в Україні розвиваються під впливом низки політичних та економічних факторів, що зумовлені трансформаційними процесами, які відбуваються в країні. З одного боку, вони сприяли активному розвитку українського туристичного ринку й швидкому зростанню частки виїзного туризму, з іншого – економічна криза негативно вплинула на формування туристичної галузі та її інфраструктури, відсутня впевненість у повноцінній реалізації стратегічних планів у цій сфері. У статті визначені фактори, які здійснюють ключовий вплив на туристичну галузь в Україні, зокрема приділено увагу важливості розвитку інфраструктури, необхідності завершення медичної реформи, як засади функціонування медичного та лікувально-оздоровчого туризму. Обґрунтовано необхідність впровадження сервісного управління в кожному сегменті туристичної галузі як найважливішої умови підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України та її окремих суб'єктів на європейському та світовому ринках і, в підсумку, успішного залучення іноземних туристів. Наша держава має значний природний потенціал для розвитку цієї галузі. З огляду на те, що Україна має один із найкращих природних лікувально-оздоровчих потенціалів у Європі, питання вдосконалення санаторно-курортного комплексу стає одним із найпріоритетніших напрямів розвитку туризму, що приводить до поповнення бюджету і зміцнення державної економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Агафонова Л. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Людмила Агафонова, Ольга Агафонова; Київський ун-т туризму, економіки і права. – К. : Знання України, 2002. – 351 с.
2. Билим О. С. Розширення послуг лікувально-оздоровчого туризму в Україні / О. С. Билим, К. О. Дернова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2017. – № 4. – С. 62–71.

3. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні / С. С. Галасюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 197–202.
4. Дубінський С. В. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні / С. В. Дубінський, В. М. Орлова // Академічний огляд. – 2017. – № 2 (47). – С. 12–20.
5. Парфіненко А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи) / А. Ю. Парфіненко, І. І. Волкова, В. І. Щербина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2018. – № 7. – С. 130–135.
6. Молікевич Р. С. Лінійні рекреаційні зони у системі геопланування території Херсонської області / Р. С. Молікевич // Рекреаційно-оздоровчий потенціал Півдня України. Збірник наукових праць. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. – С. 63–65.

Костюкович І.О.

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. На сьогоднішній час туризм стає все більш важливою та невід'ємною частиною світової економіки, і наша країна не є винятком, а тому і в Україні туристична сфера є важливим фактором розвитку як країни в цілому, так і кожного її регіону окремо. Звертаючи увагу на економічні труднощі з якими наша країна зіштовхнулася в останні роки, сфера туризму та відпочинку не втратила своєї актуальності. А тому розвиток туризму це важливий фактор для розвитку інфраструктури країни та залучення інвестицій у її розвиток. Миколаївська область – це високо розвинутий індустриальний регіон держави, який визначається потужною багатогалузевою промисловістю, що посідає значне місце в структурі народногосподарського комплексу України, але також має значний туристичний

потенціал. Наприклад: Історико-археологічний заповідник «Ольвія», НПП «Білобережжя Святослава», НПП «Бузький Гард», РЛП «Приінгульський», ПЗ «Єланецький степ», ЛП «Тилігульський», а також це узбережжя Чорного моря, на якому розташовується велика кількість баз відпочинку, пляжів та інших об'єктів рекреаційної інфраструктури.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженнями кластерної моделі розвитку регіонів займалися українські, а також інші вчені з країн СНД: С. І. Соколенко, Я. Б. Олійник, В. М. Осипова, В. І. Захарченко, М. В. Слипенчук. Аналізом кластеризації туристичного бізнесу займалися такі вчені як: К. А. Андрющенко, М. П. Войнаренко, Л. І. Гонтаржевська, В. Ф. Кифяк.

Формування мети і завдань. Метою статті є розробка теоретичних засад територіальної організації рекреаційного господарства Миколаївської області та побудова на її основі кластерної моделі організації рекреаційного господарства.

Миколаївська область розташована на півдні України в басейні нижньої течії Південного Бугу, на півдні омивається водами Чорного моря. Область межує із такими областями України як: Одеська, Кіровоградська, Дніпропетровська та Херсонська. Протяжність області із заходу на схід становить 204 км, із півночі на південь 194 км, а площа області складає 24,6 тис. км² (4,1 % від загальної площі України). Населення області 1 131,1 тис. осіб (станом на 2019 рік).

Поверхня Миколаївщини являє собою рівнину, полого нахилу у південному напрямі. Більшу її частину займає Причорноморська низовина. На півночі знаходяться відроги Подільської височини (правобережжя Південного Бугу) та Придніпровської височини (лівобережжя Південного Бугу). Схили височин густо розчленовані ярами, балками та річковими долинами. Узбережжя Чорного моря порізане лиманами.

Миколаївська область – це індустріально розвинутий регіон країни з потужною багатогалузевою промисловістю. Майже весь промисловий потенціал області зосереджений головним чином у п'яти містах обласного підпорядкування, питома вага яких у загальнообласному обсязі промислової продукції досягає майже 95 %. В сільській

місцевості розташовані підприємства переробної та поліграфічної галузей, виробництво будівельних матеріалів. В структурі промисловості основне місце займає машинобудування і металообробка. Також виділяються такі галузі як: суднобудування та енергетичне машинобудування. Промислові підприємства області забезпечують до 50 % обсягів продукції суднобудування України, до 90% виробництва газових турбін, 80 % обсягів видобування глинозему (сировини для виробництва алюмінію). Лише незначна кількість підприємств області, а саме 11,9 % ще залишається у державній власності [7-8].

Провідна галузь – суднобудування – представлена в Миколаєві трьома великими підприємствами, а саме «Чорноморський суднобудівний завод», Суднобудівний завод ім. 61 комунара та «Океан». Основною продукцією цих підприємств є танкери, сухогрузи, контейнеровози, рефрижератори, траулери, плаваючі готелі, катери. Загальновідоме в нашій країні і за її межами виробниче об'єднання «Зоря» – «Машпроект». Вони виготовляють багатопрофільні газотурбінні двигуни, які використовуються як для обладнання кораблів та суден, так і для транспортування природного газу та виробництва електроенергії [7-8].

В Миколаївській області також добре розвинуті легка промисловість, харчова промисловість та переробка сільськогосподарської сировини. Легка промисловість області представлена значною кількістю швейних підприємств, які займаються виробництвом чоловічого, жіночого та дитячого одягу (АТ «Евіс», «Санта Україна», «Іскра», «Южанка», «Чайка», «Радуга»), трикотажу та галантерейних виробів (АТ «Аура», «Ангела»), шкіряну сировину, шкіргалантерею та різноманітне взуття (АТ «Возко», «Ніккожа», «Ніко») [7-8].

Досліджуючи роль і місце природних ресурсів області, слід зазначити, що саме від їх запасів та якості залежить економічна та господарська самостійність регіону. Зважаючи на сьогоденний стан економіки України, це є актуальною проблемою Миколаївської області. В регіоні є наявними такі природні ресурси як: грязьові ресурси, мінеральні води, вапняки, граніти, нікель та уран, але до рекреаційних ресурсів можна віднести: Кінбурнська коса (РАП «Кінбурнська коса», «Чорноморський біосферний заповідник», НПП «Білобережжя Святослава»,

штучні соснові ліси, зони кемпінгу), Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія», острів «Березань», понад 30 км піщаних пляжів уздовж морського узбережжя області, більше ста баз та санаторіїв відпочинку для дітей та дорослих, аквапарк «Аттика» (Габірна/Чорноморська коса) та «Коблево», різноманітні парки та місця для відпочинку Миколаєва та інших міст і населених пунктів області. Рівень використання рекреаційних ресурсів залежить від рівня організації рекреаційної діяльності, та від того, здійснюється вона в межах одного рекреаційного підприємства або рекреаційного району чи рекреаційної галузі загалом. Рекреаційні ресурси впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, на формування туристичних кластерів, та їх спеціалізацію і економічну ефективність [6]. Для відновлення здоров'я і підтримки працездатності населення важливою потребою є і реалізація соціальної функції, адже рекреаційні ресурси забезпечують відновлення та розвиток життєвих сил людини, витрачених у процесі трудової діяльності. На думку науковців, розвиток рекреаційної діяльності, крім основного призначення, сприяє створенню робочих місць, на раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, на капіталовкладення до місцевої економіки, на вливання іноземної валюти та на стимулювання прибуткових внутрішніх галузей – транспорт, громадське харчування, зв'язок, народні промисли, рекламно-інформаційну справу [1; 3; 5].

На території Миколаївської області найпоширенішими рекреаційними ресурсами є природні та історико-культурні. До природних рекреаційних ресурсів відносяться – природні тіла, явища, процеси, елементи ландшафту, які знаходяться на певній території і можуть використовуватися для відпочинку та оздоровлення людини. Також під природними рекреаційними ресурсами розуміють такі фактори: речовина і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами і слугують або можуть слугувати для організації відпочинку, туризму, лікування й оздоровлення людей. До цих ресурсів належать: лікувальні та оздоровчі фактори багатопільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води);

лікувальні речовини (мінеральні води, грязі); рекреаційні властивості заповідних територій. До природних об'єктів рекреації відносяться: зони кемпінгу, штучні соснові ліси, грязьові та солоні озера Чорноморського біосферного заповідника та с. Покровка, парк «Геродотов ліс»; НПП «Білобережжя Святослава», РЛП «Кінбурнська коса», «Чорноморський біосферний заповідник» на Кінбурнській косі; острів Березань в місці зустрічі вод Чорного моря та Дніпровського і Березанського лиманів; понад 30 км піщаних пляжів уздовж узбережжя області; великі за об'ємом запаси лікувальних грязей які залягають під Бейкушською затокою (західне узбережжя Очаківського під-району поблизу села Чорноморка); мінеральні хлоридно-натрієві високомінералізовані води (західна околиця міста Очаків); термальні хлоридно-натрієві розсільні води (також територія міста Очаків), а також мінеральні джерела таких населених пунктів області як: Криве Озеро (Первомайський район), Коблево (Миколаївський район), Казанка та Снігурівка (Баштанський район) [2; 4].

До історико-культурних рекреаційних ресурсів можна віднести – пам'ятки культури, створені людиною, які мають суспільно виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватися для задоволення духовних потреб населення. Також вчені виокремлюють соціально-економічні рекреаційні ресурси. Соціально-економічні рекреаційні ресурси включають матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів, частину матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби рекреації, задіяні рекреацією об'єкти інфраструктури, а також трудові ресурси, зайняті в рекреаційному господарстві. До історико-культурних та соціально-економічних об'єктів рекреації можна віднести такі об'єкти області як: Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» (с. Парутино Очаківський під-район), БЗ «Чорноморський» (Кінбурнська коса), БЗ «Приінгульський» (Баштанський район), БЗ «Єланецький степ» (Вознесенський район), БЗ «Бузький Гард» (Первомайський район); понад 100 баз та санаторіїв відпочинку, більша частина з яких знаходиться на Чорноморському узбережжі області (Очаківський і Березанський під-райони); кілька десятків релігійних установ (храми, собори, церкви); 2 стадіони

республіканського підпорядкування «Артанія» (Очаків) та «Центральний міський стадіон» (Миколаїв); значна кількість пам'ятників; більше десяти музеїв.

Сьогоднішнє соціально-економічне становище Миколаївської області є недостатньо стабільним. В останні роки та території області спостерігається закриття та припинення діяльності об'єктів рекреації, а саме санаторіїв та баз відпочинку, так як що року поступово знижується кількість туристів які відвідують область, через що зменшується прибуток області та санаторіїв які банкрутують через нестачу фінансування.

Висновки. Проаналізувавши рекреаційні ресурси та рекреаційний потенціал Миколаївської області, я дійшов висновку що, територія даного регіону дуже придатна для рекреаційної діяльності та дуже потребує розвитку туристичної та рекреаційної діяльності на основі наявних тут природних рекреаційних та історико-культурних ресурсів, а саме: поклади лікувальних грязей, заповідні території, історична спадщина у вигляді музеїв, пам'ятників та археологічних знахідок. А головним інструментом в розвитку області стане туристична кластеризація області: для більш тісної співпраці між об'єктами туристичної та рекреаційної інфраструктури області; для зниження витрат на обслуговування рекреаційних підприємств завдяки їх тісному кооперуванню та для зміцнення і розвитку туристичної привабливості та економічного розвитку Миколаївської області.

Список використаних джерел

1. Багрова Л. А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Багрова Л. А., Багров Н. В., Преображенский С. В. // Изв. АН СССР. Сер. Геогр. 1997. № 2. С. 4–10.
2. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник / В. В. Величко // Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
3. Malchykova D. S. Environmental protection and patial planning of econet strategies in regions with high level of anthropogenic transformation of geosystems / D. S. Malchykova, A. A. Ponomareva, R. S. Molikevych // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. – Херсон, 2015. – № 2. – С. 92–107.

4. Молікевич Р. С. Місце і роль показників здоров'я у дослідженні якості життя населення / Р. Молікевич // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. – 2015. – № 1. – С. 203–213.
5. Григор'єва Я. В. Кластери як чинник активізації туристичної діяльності / Я. В. Григор'єва // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 (133). – С. 73–80.
6. Дишловий І. М. Питання формування та функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону / Дишловий І. М. // Економічні інновації. – 2011. – Вип. 44. – С. 79–89.
7. Семенов В. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону / В. Семенов, В. Мозгальова, І. Давиденко // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 78–89.
8. Левицька І. В. Розвиток туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як основа формування туристичного кластера [Текст] / І. В. Левицька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 9. – 2016. – С. 92–96.

Кудін А.В.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ВІТОВСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туристичні послуги у сучасному світі набувають все більшого попиту, а з кожним роком цікавих місць для відвідувань стає дедалі більше. Вигідне розташування Вітовського району біля обласного центру та Бузького лиману є ключовим чинником для створення туристичного продукту на території району.

Українське село має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самотутній побут, природні мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Наші села багаті індивідуальним житловим фондом, добрими та працьовитими людьми.

Водночас гострою проблемою багатьох сіл є стрімко зростаючий надлишок робочої сили. Враховуючи відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць у сільській місцевості України, на загальнодержавному рівні більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів [1].

Тому, вважаємо вкрай актуальним на сьогодні здійснювати дослідження, спрямовані, в першу чергу, на популяризацію та пошук туристично-привабливих об'єктів, покращення іміджу Вітовського району та збільшення загальних знань серед населення про історію та сучасність. Подібні заходи сприятимуть розвитку туристичної сфери в межах даної території.

Наявний потенціал Вітовського району стимулює створення нового туристичного продукту, який може бути представлений різноманітними об'єктами, зокрема історико-археологічними, релігійними, індустріальними та ін.

Значний внесок у дослідження Вітовського району за останні роки внесли такі науковці та діячі як В. П. Мних, О. І. Ясько, І. А. Снитко, В. А. Касьяновський, О. О. Ярмошевич, В. Б. Гребенніков, С. М. Яценко.

Історично склалося так, що адміністративний центр Вітовського району розташований у місті Миколаїв. Відбулося це 1973 року шляхом приєднання районного центру, міста Жовтневе, до Миколаєва та утворенням Корабельного району міста.

Найбільший населений пункт Корабельного району – Жовтневе – за свою досить давню історію мав такі назви: Винорадна Криниця (до кінця 14 ст.), Вітовка (до 1789 р.), Богоявленськ (до 1937 р.), с. Октябрське (до 1961 р.), м. Жовтневе (до 1973 р.) [2].

Вітовський район (до 2016 року Жовтневий) з кінця 2020 року входить у склад Миколаївського району Миколаївської області. Останнє десятиліття стало визначним на зміни та відкриття у районі як політичні так і історичні, за цей час активістами та краєзнавцями було проведено масштабну роботу з розбудови туристичної сфери та популяризації потенційних туристичних дестинацій місцевості.

Вітовський район розташований у південній частині Миколаївської області і являє собою пласку рівнину, яку в північно-західній

частині з півночі на південь перетинає р. Інгул, до долини якої виходить кілька невеликих давніх балок. На заході район межує з лівим берегом Бузького лиману [3].

Елементом готового туристичного продукту досліджуваної території може бути оглядова екскурсія Вітовським районом. На нашу думку, найбільш привабливими об'єктами для екскурсантів є:

Вітовське джерело (м. Миколаїв)

Було в Богоявленську унікальне джерело води. З давніх-давен люди селилися переважно біля води, і тому не дивно, що поселення Вітовка було засноване у балці, яка на давніх мапах позначена як Вітовтова-Кличанівська. З роду в рід місцеві мешканці переповідають різні за змістом легенди, суть яких полягає в одному: селище існувало завдяки джерелам, котрі потужно живили Південний Буг [4].

Найвідоміше джерело знаходиться у парку «Богоявленський» у Корабельному районі Миколаєва. Перша письмова згадка про це джерело відноситься до середини XVII сторіччя. Вона належить відомому інженеру і військовому картографу французького походження Гійому де Боплану, який у той час перебував на польській службі і мандрував Україною [5].

Про парк написала головний хранитель фондів Миколаївського краєзнавчого музею Н. О. Кухар-Онишко: «Парк в Богоявленську за часів Потьомкіна та Фалєєва розташовувався між рікою Південний Буг та дорогою на Миколаїв, вздовж Вітовської Балки, якою протікає невеликий струмок». На сьогоднішній день сучасний парк «Богоявленський» вже не має бувшої величі, але його головною окрасою є Вітовське джерело у самому серці парку [2; 16].

На цьому місці розташовувався «Богоявленський фонтан», воду з якого облюбував навіть князь Потьомкін, а свого часу вода з Вітовського джерела використовувалася для лікування у військовому шпиталі. Професор Ф. Ерісман, котрий у 1886 році досліджував воду з Богоявленських джерел, стверджував, що між Дніпром та Бугом існує підземна річка, яка потужно живить вітовські джерела. Лабораторні дослідження засвідчили, що вітовська вода в той час була не гірша від Кавказьких мінеральних вод [6].

Миколаївський глиноземний завод (с. Галицинове)

Миколаївський глиноземний завод – провідне підприємство алюмінієвої промисловості України й одне з найбільших в Європі у галузі кольорової металургії. Розташоване у селі Галицинове Вітовського району Миколаївської області на східному березі Дніпро-Бузького лиману і спеціалізується на виробництві металургійного глинозему (оксиду алюмінію) – сировини для виготовлення алюмінію. Після укладання 1969 договору з Гвінеєю про закупівлю 2 млн тонн бокситів щорічно упродовж 30-ти р. 1972 прийнято рішення про будівництво глиноземного заводу в Миколаєві – єдиного у СРСР підприємства, орієнтованого на переробку високоякісних бокситів. Будівництво розпочато 1974 за технічного сприяння фірм «Алюмініум-Пешине» (Франція), «Лургі» (Німеччина) та низки інших західних компаній, з використанням технології виробництва глинозему способом Байера.

Зараз глиноземний завод є основним бюджетоутворюючим підприємством Галицинівської ОТГ, активно підтримує соціально значущі проекти та дає роботу більш як 4 тисячам людей [7].

Кисляківський Задній маяк (с. Лимани)

Кисляківський Задній маяк, що височіє у степу, порушує класичне уявлення про прив'язку споруд такого типу до моря і поєднує досить протилежні явища: воду й сушу та переплітає історію із сучасністю.

Так, як і Хаблівський задній маяк, Кисляківський стоїть посеред поля на кургані, поблизу села Лимани Вітовського району Миколаївської області.

Як вважає часина краєзнавців, саме на кургані де стоїть нині цей маяк, у 1709 році перебував гетьман України Іван Степанович Мазепа. Підставою для такої версії служить хроніка тих літ, у якій вказано, що курган цей стояв навпроти Кислякової балки. Інших курганів, які б мали таку прив'язку до місцевості немає.

На кам'яному фундаменті колишнього Кисляківського телеграфу, зруйнованого часом було встановлено перший маяк

Перший маяк тут було встановлено у 1857 році у степу на кам'яному фундаменті. Збудували його у вигляді вежі заввишки 10 м з чотирма

підпорами. У верхній частині вежі для кращої видимості було закріплено квадратний дерев'яний щит.

Сучасну споруду Кисляківського Заднього маяка збудували у 1955 році. Червона чотиригранна кам'яна башта з білою вертикальною смугою має висоту 12 м, а висота її вогню від рівня моря становить 57 м. На маяку встановлено сучасний світлооптичний апарат, він світить постійним червоним вогнем, дальність видимості якого досягає 19 миль.

Маяк забезпечує безпеку судноплавства Кисляківсько-Лупаріським (сьомим) коліном Бузько-Дніпровсько-лиманського каналу [8].

Загоризонтна радіолокаційна станція «Дуга-Н» (с. Луч)

В середині 60-х років минулого століття поблизу міста Миколаїв у селі Луч Вітовського району почали будівництво діючого макету загоризонтного короткохвильового радіолокатора (виріб 5Н77) під шифром «Дуга-Н».

Загоризонтна радіолокаційна станція (ЗГРЛС) призначалася для перевірки можливості виявлення міжконтинентальних балістичних ракет по їх стартовому факелу і працювала на основі відображення радіосигналу від іоносфери, тому одержала назву загоризонтної РЛС просторової хвилі. Станція забезпечувала охоплення повітряного простору Китаю. Передавальна антена була побудована в селі Луч, поблизу траси Миколаїв-Херсон [9].

Ця ЗГРЛС була однією із трьох ЗГРЛС у СРСР. Останні дві були розташовані в районі Чорнобиля та Комсомольську-на-Амурі.

Наразі від цього об'єкта залишилося небагато, але все ж на що подивитися є.

Завод Сандора ТОВ «PepsiCo» (с. Миколаївське, с. Мішково-Погорілове)

Компанія PepsiCo – один з найбільших в Україні виробників продуктів харчування та напоїв. Компанія займає провідні позиції на ринку соків і сокової продукції, де представлена брендами Sandora, «Садочок», «Сандорик». До портфелю компанії входять також газовані напої Pepsi, 7UP, Mirinda, холодний чай Lipton Ice Tea, мінеральна вода «Аква Мінерале». На ринку снєків компанія представлена брендами Lay's

і Хрустteam. PepsiCo в Україні також займає впевнені позиції на ринку молочної продукції з брендами «Чудо», «Слов'яночка», «Машенька» та дитячого харчування з брендом «Агуша».

Компанія є одним з найбільших в Україні переробників сирого молока, сезонних овочів та фруктів. Сьогодні PepsiCo в Україні належать три виробництва, що розташовані у різних куточках країни: завод з переробки фруктів, овочів, виробництва соків та снєків (с. Миколаївське Вітовського району Миколаївської обл.); завод з виробництва соків, газованих напоїв та холодного чаю (с. Мішково-Погорілове Вітовського району Миколаївської області) та Київський молочний завод (м. Вишневе Київської обл.) [10].

Прискіплива робота з постачальниками і суворий контроль якості на всіх етапах виробництва сприяють успішній діяльності компанії. На підприємстві впроваджено й сертифіковано системи управління якістю (ISO 9001) та безпечністю харчових продуктів (ISO 22000). Тому не дивно, що майже кожен другий пакет придбаного соку в Україні вироблено на «Сандорі».

На виробничому комплексі № 2 у с. Мішково-Погорілове Вітовського району продукцію споживачам відправляють не лише авто, а й залізничним транспортом. Такий критий залізничний вокзал має не кожне підприємство. Вітамінну продукцію (в середньому по 50 т) завантажують у вагони-термоси, яким не страшні ні морози, ні спека [11].

Троїцький (Малаканівський) колодязь (с. Костянтинівка, с. Калинівка)

Шанувальниками історії рідного краю (ГО «Вітовське Українське Товариство»), було досліджено один з давніх колодязів на Вітовщині, – Троїцький. Так його називають у Костянтинівці, у селі Калинівка цей колодязь називають Малаканівим.

Колодязь стоїть у полі, між селами Костянтинівка і Калинівка Вітовського району. Два великі кам'яні стовпи служили опорами для поперечини, на якій кріпилося колесо. Вода піднімалася на поверхню кінною тягою. За один підйом набирали 100 літрів води. Такі колодці споруджували на торгових шляхах. Координати Google maps: 47.027086, 32.267870.

Група миколаївських краєзнавців на чолі з миколаївським археологом Василем Івановичем Нікітіним дослідила колодязь і виявила: глибина 70 метрів, товща води 28 метрів, перетин горловини близько трьох метрів. З середини колодязь викладений пиляним каменем-черепашиком. Здалеку кам'яні колони нагадують елементи Стоунхенджа.

Навіть на відстані двох метрів від горловини чути шум води. Пригадується версія Петербурзького професора Ерісмана, (який досліджував Богоявленське джерело в кінці 19 століття), про існування підземної річки між Бугом та Інгульцем. Наразі це єдиний відомий нам колодязь у Вітовському районі збудований за турецькою технологією. Такі самі гідроспоруди ще існують у Очаківському районі на місці колишніх турецьких сіл [12-13].

Монастир Костянтина і Олени (с. Костянтинівка)

Монастир, в якому зберігаються великі святині, чудесним чином вцілілі до наших днів, і зараз є центром паломництва. Подолавши всі негаразди радянських років, він як і раніше залишається духовною скарбницею. І зараз стародавні стіни монастиря Костянтина і Олени дарують спокій і блаженство тим, хто приїжджає сюди з молитвою. Побувавши тут одного разу, ви вже не зможете забути це місце.

Історія монастиря почалася з храму, який діє і понині. Його зводили 10 років, завозили камені для будівництва з Херсона. Незважаючи на свій сторічний вік, він відмінно зберігся до наших днів. Тільки дзвіницю, яку прикрашали величезний дзвін і великий хрест, закріплений ланцюгами, пошкодили під час окупації фашисти. Ще, вирішивши зробити тут клуб, німці стали зривати з церкви її купол. Далося це насилу: рвалися ланцюги, ламався трактор, а святиня довгий час залишалася нескореною.

Зараз храм відроджується. Ведуться реставраційні роботи, будується корпус з теплою церквою. І знову працює монастир – в 90-х роках було прийнято рішення заснувати чоловічий прихід.

Але найголовніше – це монастирські святині, чудотворні ікони. Багато прочан долають шлях, щоб побачити цілющу ікону і частку мощей святого великомученика і цілителя Пантелеймона. І моляться стародавній іконі Різдва Пресвятої Богородиці, написаної старовинним італійським майстром [14].

Засільський цукровий завод (сmt Первомайське)

У сmt. Первомайське Вітовського району Миколаївської області знаходиться Засільський цукровий завод ТОВ «Юкрейніан Шугар Компані» (Ed&F Man Україна).

Юкрейніан Шугар Компані – дочірня компанія ED&F Man, соціально направлене підприємство, що орієнтується на міжнародні стандарти. На українському ринку, ЮШК постає як молода цукрова компанія, з іноземним капіталовкладенням, що динамічно розвивається, основною метою якої є створення і переробка сирцю, а також високоякісне виробництво цукру для місцевих топ-клієнтів.

Сьогодні, завод здатний переробляти до 1000 т цукру-сирцю в день, а за рахунок використання у виробництві енергії вугілля, має найнижчу середню собівартість у порівнянні з іншими заводами України. У своїй діяльності Юкрейніан Шугар Компані використовує передові технології і постійно удосконалює технологічний процес виробництва продукції.

Історія заводу починається з 1961 року, велись будівельні і монтажні роботи за проектами британської компанії Віккерс-Буккер та Миколаївського СУ-17. Загальна площа відводу землі під будівництво – склала 485 га. 20 грудня 1963 року був введений в експлуатацію II-й Миколаївський цукровий завод, який з часом був перейменований в Засільський цукровий завод. Спочатку завод займався, виключно, переробкою буряка та виробництвом бурякового цукру. Його виробнича потужність складала 5 тисяч тон буряку за добу. Грудень 1993 р. – Засільський цукровий завод був реорганізований в ОАТ «Таврія-Цукор». 6 червня 2007 р. – ЮШК придбала у компанії ТОВ «Сімекс» 75 % акцій Засільського цукрового заводу. Решта 25% находились у розпорядженні іншого власника. В модернізацію заводу, протягом 3х років, було інвестовано близько 30 мл. доларів. В 2009 році ED & F Man сконцентрувало 100% акцій Засільського цукрового заводу, став єдиним власником. В 2012 році, ТОВ «Юкрейніан Шугар Компані» спільно з Агро-торговою фірмою «Агро-Діло» (Юкрейніан Фармінг Компані) зайнялося вирощуванням цукрових буряків, з метою виробництва бурякового цукру

і його продажів по території України, а також експорту на світові ринки [15].

Рецензуючи вищевикладене можна сказати, що Вітовський район має вагомий туристсько-рекреаційний потенціал, який дозволяє без зусиль запускати різнопланові туристичні маршрути спеціалістами. На Вітовщині представлені як історико-археологічні та релігійні об'єкти, так і індустриальні об'єкти, що дає нагоду зацікавити різнопланові групи туристів.

Повноцінні дослідження туристичних, історико-археологічних об'єктів допоможуть більш глибоко розкрити давнину місцевості, що в свою чергу дозволить створити гарний туристичний продукт і зацікавить більшу кількість людей.

Список використаних джерел

1. Богадьорова Л. М. Соціально-економічне значення сільського туризму в контексті розвитку сільських територій України / Л. М. Богадьорова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки – 2014. – Вип. 1. – С. 79–83.
2. Снытко И. А. Богоявленск и его окрестности: Историко-краеведческие очерки / И. А. Снытко, В. А. Касьяновский. – Симферополь : «Таврида», 2012. – 184 с.
3. Гребенников В. Б. Пам'ятники археології Жовтневого району: каталог-довідник / В. Б. Гребенников, С. М. Яценко. – Миколаїв : Гліон, 2012. – 96 с.
4. Ярмошевич О. О. Вітовщина. Історія рідного краю / О. О. Ярмошевич, В. П. Мних. – Миколаїв : Видавництво Яслав, 2018. – 224 с.
5. Жива вода Богоявленська. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2705669-ziva-voda-bogoavlenska.html>
6. Історія краю | Курс на Корабельный | Страница 2. URL: <https://korabelniy.wordpress.com/tag/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%8E/page/2/>
7. Миколаївський глиноземний завод | Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=65278
8. Кисляківський задній маяк на Миколаївщині | SunKissed. URL: <https://sunkissed.com.ua/kislyakivskyj-mayak/>
9. Загоризонтная радиолокационная станция «Дуга». URL: http://library.voenmeh.ru/jirbis2/files/materials/ifour/book2/book_on_main_page/2.1.htm

10. PepsiCo PepsiCo в Україні | PepsiCo Україна. URL: http://pepsico.ua/company/pepsico_in_ukraine/
11. Філософія першості. Вісник. Офіційно про податки. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3631>
12. За один підйом – 100 літрів води: на Вітовщині збереглася турецька степова криниця. URL: <https://korabelov.info/2018/08/96033/za-odin-pidyom-100-litriv-vodi-na-vitovshhi/>
13. Степові криниці Вітовщини. Віктор Мних | Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=260207841480542&id=100024739852328
14. Монастир Костянтина і Олени, Костянтинівка. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/77736_monastyr-konstantina-i-eleny.htm
15. Юкрейніан Шугар Компані – ED&F Man Ukraine – ED&F Man Ukraine. URL: <https://edfmanua.com/vyrobnytstvo/yukrainian-shuhar-kompani>
16. Кухар-Оньшко Н. А. Жизнь и смерть светлейшего князя Г. А. Потемкина / Н. А. Кухар-Оньшко, В. Б. Пиворович. – Николаев : Возможности Киммерии, 2002. – 142 с.

ЛУКАСИШЕНА І.Р.

ІСТОРІЯ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Переписи світі населення є провідним напрямком, для дослідження населення. За даними Державної служби статистики України, перепис – це періодичне, статистичне, державне соціальне спостереження, який включає збір соціально-економічних та демографічних даних, що характеризують населення та склад країни на певний час, а також обробку, узагальнення, розповсюдження та використання його результатів [1].

Переписи населення в Україні пов'язаний з історією формування її як держави, в тому числі з історією її перебування у складі інших

держав. В січні 1897 року проведено перший загальний перепис населення на території України, що знаходилася в межах Російської імперії. В перепис було включено питання стосовно: відношення до голови сім'ї, стать, релігія, соціальний статус або звання, місце народження, вік, місце проживання, сімейний стан, ознаки відсутності або тимчасового проживання, освіта та грамотність, заняття рідної мови, професія, торгівля, послуга чи посада, ознаки психофізичної інвалідності.

У 1900 році був проведений перепис населення на території теперішньої України, що раніше знаходилася у складі Австро-Угорської імперії, метою якого було визначити національність населення. Визначали її за релігійною ознакою, питань стосовно рідної мови не було. Проте швидкому її завершенню, а точніше обробці даних, в 1900-1903 роки завадила економічна криза. Лише на початку 1905 року було завершено звіт про перепис населення [2-3].

Проходили переписи на теперішніх українських територіях у регіонах, які входили до складу Румунії, Угорщини, Польщі, Чехословаччини. З 1918 році Буковина перейшла до складу Румунії. З 1919 року Закарпаття було передано до складу Чехословаччини. Там теж проходили переписи населення. Більшість Західної України з 1921 року була включена до складу Польщі.

В 1920 році відбувся загальний перепис населення в Радянській республіці, куди були включені питання стосовно професійного складу та зайнятості населення. Він проводився, як короткий облік в промислових та сільськогосподарських підприємств. За оцінкою В. Михайлівського перепис 1920 року охопив 72% населення в країні, через це він загальним не вважається. В 1922-23 роках були опубліковані його результати в окремих статистичних виданнях, а в 1928 році у вигляді збірника [3].

Ще один перепис населення відбувся в Радянському Союзі в 1926 року, під час якого враховувалося наявне населення, яке проживає в регіоні на критичний момент. Перепис населення розпочався 17 грудня і тривав один тиждень у місті та два тижні у сільській місцевості. Перепис мав питання про: національність, стать, психічне здоров'я, вік, сімейний стан, місце народження, інвалідність, грамотність та тривалість перебування

в населеному пункті. В «сімейній карті» також були враховані такі теми: тривалість шлюбу, склад сім'ї та умови життя [4].

В 1937 році в Радянському Союзі, було проведено вже одноденний перепис населення. Для його проведення, необхідно було залучити 1 250 000 переписувачів. До перепису було виключено списки людей, які в ніч з 5 на 6 січня в критичний день не перебували за місцем проживання. Вимога була пов'язана зі специфікою одноденного перепису населення [4].

В 17 січня 1939 року відбувся Всесоюзний перепис населення, в якому при проведенні було враховано наявне та постійне населення. Перепис населення проводився сім днів у містах, і в селах протягом десяти днів. Програмою перепису були включені питання: стать, вік, громадянство, рідна мова, відношення до голови сім'ї, місце постійного та тимчасового проживання і також тривалість відсутності в ньому, грамотність, освіта, місце роботи, джерело засобі для проживання. Під час проведення перепису населення був посилений контроль відносно достовірності даних. Після закінчення перепису населення, було проведено контрольний обхід протягом 10 днів. Усім хто в момент перепису проживав тимчасово або збирався від'їжджати, обов'язково видавалися довідки про проходження перепису.

Станом на 15 січня 1959 року було проведено перший післявоєнний перепис населення. Він був проведений за методикою 1939 року. Перепис населення дав можливість, не лише використовувати його результати в управлінні й демографічному дослідженні, а також соціально-економічному прогнозуванні, й дослідити інформацію про воєнні демографічні втрати.

В 1970 році в СРСР відбувся наступний Всесоюзний перепис, було використано декілька даних з попередніх переписів, але кількість питань була більше. За організацією та методикою, перепис населення мав багато схожого із двома попередніми переписами. Уперше в СРСР застосовувався вибірковий метод на стадії збирання даних. Було використано 2 види переписних листів, перший містив 11 ознак, в другому було більше на 7 питань. Суцільна частина програми містила такі питання: рідна мова, тип навчального закладу, місце постійного

проживання і тривалість відсутності в ньому, рівень освіти, джерело засобів до існування, шлюбний стан, відношення до голови сім'ї, вік, національність, стать, мова народів.

17 січні 1979 році в Радянському Союзі відбувся наступний Всесоюзний перепис населення, який відрізнявся від попередніх переписів використанням принципово нової форми переписного листа. Перепис населення в 1979 році мав однакові питання з 1970 роком, де були представлені 11 питань для суцільного опитування, і також 5 питань вибіркових.

12 січня 1989 року, був проведений останній в СРСР Всесоюзний перепис населення, який включав також вибіркоче опитування. В програмі були невеликі істотні відмінності, до нього були включенні такі питання: місяць і рік народження особи, місце народження, вік, житлові умови, закінчення професійно-технічних навчальних закладів, відношення до голови сім'ї, відношення до членів сім'ї. Було додаткове питання з якого міського чи сільського населеного пункту прибув. В 1989 році при переписі застосовувалися автоматизовані розробки, за конкретною програмою, закінчено в кінці 1990 року. В 1990 року було остаточно опубліковано кінцеві результати перепису, в журналі «Вестник статистики» у вигляді 5 брошур [3].

В Україні як в суверенній державі 5 грудня 2001 році відбувся перший загальнонаціональний перепис населення. Правила перепису були передбачені законом України «Про Всеукраїнський перепис населення», що вважається нормативним документом, визначає економічну, правову та організаційну основу перепису населення. Метою першого Всеукраїнського перепису населення, було отримання об'єктивної інформації про фундаментальні зміни, що відбулись у соціально-економічному житті та структурі незалежної України, створення інформаційної бази, соціально-економічних та демографічних даних, джерела засобів існування, становищем у сфері зайнятості, міграційною діяльністю тощо, як в країні в цілому, так інше. Опитування проводилося з використанням переписного листа, в якому присутні питання про: вік, стать, громадянство, рівень освіти, професія, сімейний склад населення, його національний, мовний склад та інші [3; 5].

Станом на 2011 рік був призначений наступний перепис населення України, але за останні роки цю дату багато разів переносили. Спочатку планувалося провести перепис населення в у 2012 році, потім – у 2013 році. У 2013 році його вже перенесли на 2016 рік, а потім – на 2020 рік. Пізніше Міністерство соціальної політики ініціювало перенесення Всеукраїнського перепису населення з 2020 року [6].

23 січня 2020 року було оприлюднено дані міністром Кабінету міністрів Дмитром Дубілетом про чисельність наявного населення України станом на 1 грудня 2019 року. При проведенні перепису населення було використано 3 методи де: перший комбінований включає дані статистичного обстеження домогосподарств, другий комбінований включає дані реєстрів, третій реєстровий включає дані демографічних показників і міграції.

Для проведення першого комбінованого методу використовували дані мобільних операторів, де було отримано кількість номерів телефонів, якими користувалися клієнти протягом лютого-березня 2019 року. Включено дані статистичного обстеження домогосподарств де були отримані дані по кількості карток на одного користувача мобільного зв'язку, та відсоток користувачів мобільного зв'язку серед населення кожної вікової групи та регіонів. Включено дані реєстрів людей віком 60 років, що одержують пенсію, а також дітей до 14 років.

Для проведення другого комбінованого методу використовували дані статеві-вікової структури населення та дані реєстрів, де проводили розрахунки частки населення за статеві-вікової структури, за даними Держстата та визначалася чисельність осіб віком старше 60 років з урахуванням пенсіонерів із окремих районів Донецької та Луганської областей, які приїжджають по пенсію. Після чого дані про чисельність осіб віком старше 60 років розраховувалися на дані статеві-вікової структури.

Для проведення третього реєстрового методу використовували дані Державного реєстру фізичних осіб, за якими визначали загальну кількість зареєстрованих громадян у Державному реєстрі фізичних осіб платників податків з урахуванням тих, хто відмовився від номера і тих хто помер. Також, були підраховані та включені дані про громадян які

отримували будь-які доходи, пенсію, були звернення до інших державних установ для оформлення громадянином субсидій та закордонного паспорта. Були включені дані демографічних показників і міграції, де враховувалася кількості осіб, та дані про чисельності дітей, які вижили та міграційне сальдо разом із кількістю іноземних громадян, що перебувають на території України.

За результатами перепису чисельності наявного населення України, за трьома проведеними методиками станом на 1 грудня 2019 року складає 37 млн 289 тис населення. Під час перепису не враховувалося населення на окупованих територіях Донецької та Луганської областях, тимчасово окупованій автономній республіки Крим. Де за результатами перепису населення Держстату в Україні проживає 41 млн 922 тис населення, де не враховувалося населення на окупованій території Крим та Севастополя, але було враховано населення яке проживає на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей [7].

Державна служба статистики вже оголосила про плани витратити на перепис 2020 року 4 млрд. грн. Для збору даних будуть використовувати дані, які отримають після опитування по квартирам та через Інтернет [6].

Взагалі перепис населення для держави, може допомогти стимулювати ринок трудових ресурсів, зокрема інвестиційний. Серед всіх проведених методів переписів найкраще підходить опитування. Дані перепису населення в Україні 2020 році, дозволять отримати розгорнуту інформацію про кількість населення, статевий та віковий склад та розселення.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrcensus.gov.ua/ukr/notice/news.php>(дата звернення 05.11.2020)
2. Переписи населення в Україні: карти, цифри, міфи та їх спростування. *Українська правда. Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/12/5/64283/>
3. Стещенко В.С. Переписи населення. *Інститут історії України. Національна академія наук України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Perepysy_naselennia

4. Перепис населення СРСР (1926) *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_СРСР_\(1926\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_СРСР_(1926))
5. Всесвітній перепис населення 2001. *Державний комітет статистики України*. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2020)
6. Скільки нас: які існують альтернативні методи проведення перепису населення. *Інформаційне агентство 1NEWS*. URL: <https://1news.com.ua/tsikave/skilky-nas-yaki-isnuyut-alternatyvni-metody-provedennya-perepysu-naselennya.html>
7. Перепис населення України: цифри від нового Уряду. *Дебет-кредит*. URL: <https://news.dtkk.ua/society/community/60260>

МАЙБА А.М.

ТИПІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЗА ДИНАМІКОЮ ТА ТЕМПАМИ ЗМІНИ ЧИСЕЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Актуальність проблеми. Протягом всієї нашої історії проблемам українського села приділялося недостатньо уваги з боку суспільства, а реформування 2000-х, яке супроводжувалось гострою соціально-економічною кризою, породило низку руйнівних для сільського соціуму процесів, результатом яких стали несприятливі зміни такого чутливого барометра як демографічні показники. Зазначені перетворення відображають глибоку демографічну трансформацію українського суспільства.

У ХХІ ст. Україна вступила з одними з найгірших серед європейських країн показниками життєздатності населення та тягарем багатьох невирішених соціально-демографічних проблем. Тому пом'якшення негативного впливу соціально-економічних перетворень на сферу відтворення населення і подолання кризових явищ у ній є пріоритетним завданням України в цілому та суспільства зокрема.

Мета і завдання. Мета дослідження проаналізувати типізацію адміністративних областей України за темпами скорочення сільського населення за період 1990–2019 рр. Відповідно до мети сформульовано і завдання – провести типізацію адміністративних областей України за темпами скорочення сільського населення за період 1990–2019 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для загальної оцінки демографічної ситуації в регіонах проведена їх типізація методами багатомірного статистичного аналізу. Регіони групувалися за методом Варда і типологічною відстанню Чебешева, задля підкреслення найбільшої схожості в типах. Результати такого аналізу представлені у формі дендрограми (рис. 1).

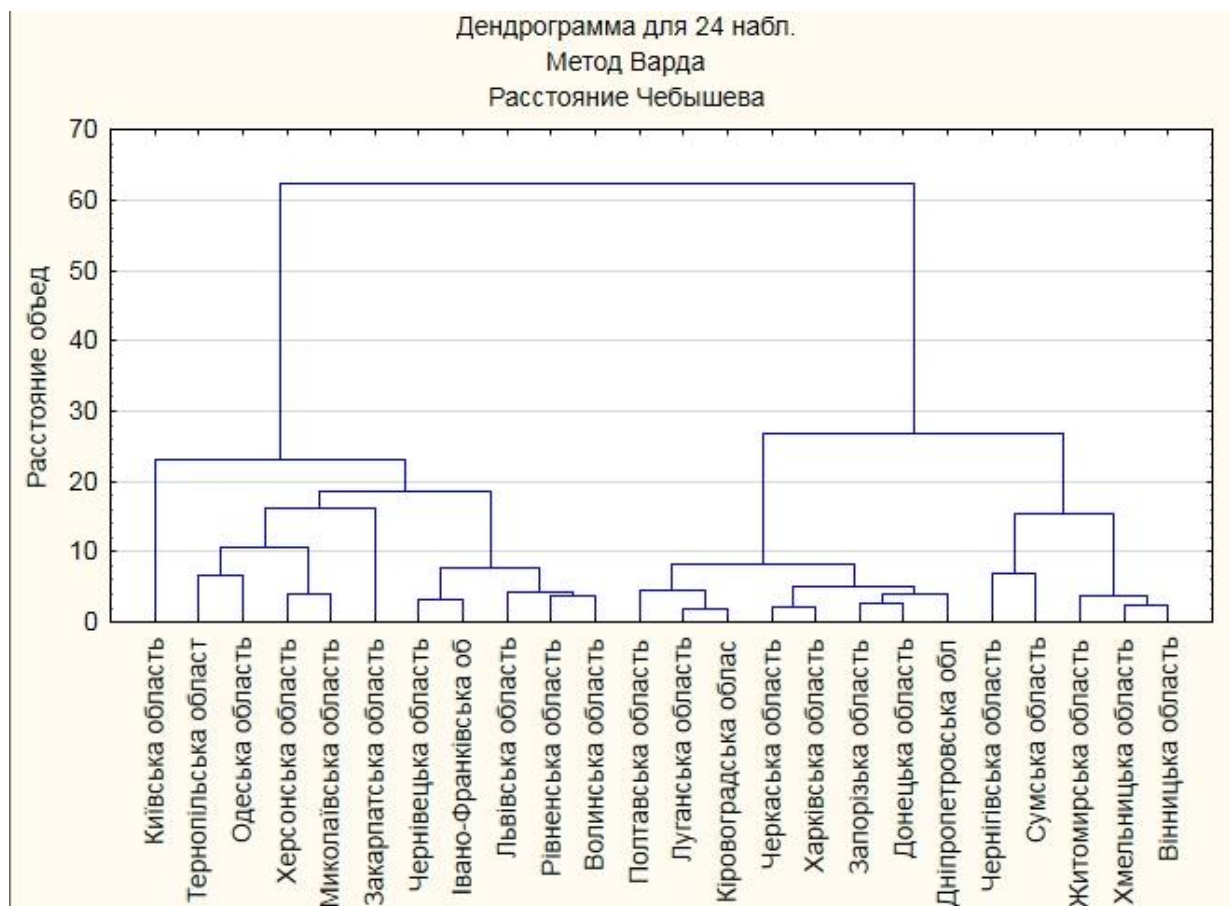

Рис. 1. Типізація адміністративних областей України за темпами приросту/скорочення сільського населення за період 1991–2019 рр.

Джерело: побудовано автором

Особливості просторової динаміки населення представляє карто-схема типізації адміністративних областей України за темпами приросту/скорочення сільського населення за період 1991–2019 рр. (рис. 2). Карто-схема засвідчує специфіку коливань чисельності сільського населення у регіонах. Адміністративні області згруповані за середньорічними (розрахованими для п'ятирічних періодів) коефіцієнтами приросту/скорочення чисельності сільського населення. На картосхемі типи позначені різними кольорами, а підтипи – штриховкою.

Оцінка темпів скорочення чисельності сільського населення у регіонах підводить до типологічного уявлення про зміни чисельності сільського населення.

До *першого типу* увійшло 10 областей: Київська, Тернопільська, Одеська, Херсонська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Волинська. Вони ж в свою чергу розподілилися на 3 підтипи.

Підтип 1.1. формує одна єдина область – Київська. Вона характеризується найкращими демографічними показниками сільської місцевості. Причинами цього стало те, що це пристолічний регіон, саме там сільське населення постійно або прямує в напрямку столиці, або ж навпаки, відбувається субурбанізація. Тобто в даному регіоні постійно відбуваються активні процеси переміщення населення. Для періоду 1995–2000 рр. характерним є дещо нижчі темпи скорочення сільського населення чим в цілому по Україні, а за період 2015–2019 рр. спостерігається значний приріст сільського населення на рівні 6,4 ‰ – це спровоковано значним притоком вимушених переселенців із зони ООС. Загалом для підтипу характерним є дещо менші або близькі до середніх показники скорочення за увесь досліджуваний період.

У *підтип 1.2.* увійшли 4 області: Тернопільська, Одеська, Херсонська та Закарпатська, це типові «сільські» області з високою часткою сільського населення. В умовах загальної депопуляції сільське населення тут або практично не скорочується або темпи скорочення нижчі за середні по Україні. Для підтипу характерні постійні коливання показника приросту/скорочення сільського населення, в останній час ці коливання пов'язані з трудовою міграцією, в тому числі і за кордон.

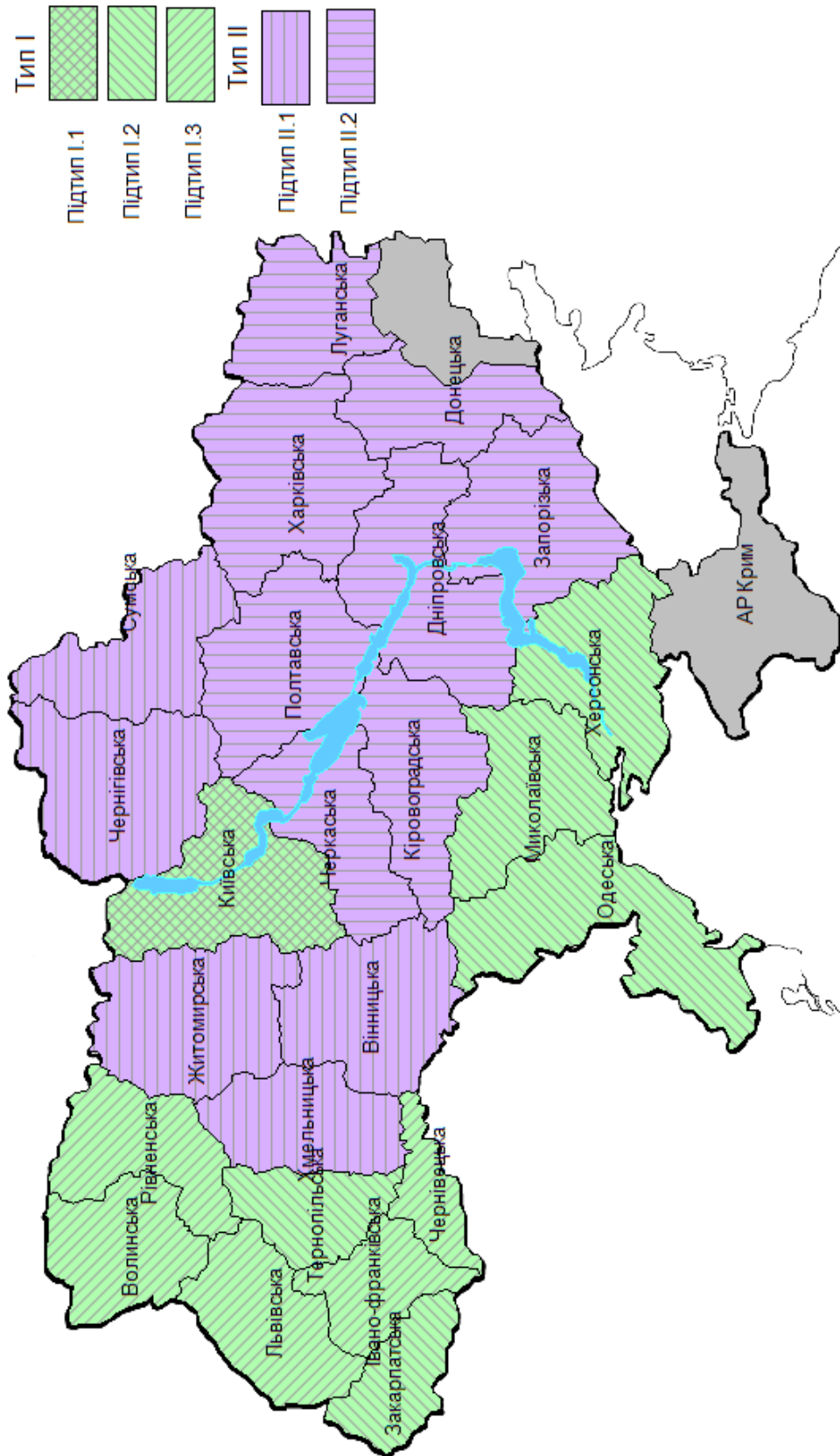

Рис. 2. Типізація адміністративних областей України за темпами приросту/скорочення сільського населення за період 1991–2019 рр.

Джерело: побудовано автором

Підтип 1.3. об'єднує західні області – Чернівецьку, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Волинську. Тут простежуються низькі показники промислової діяльності, традиційний тип сільського розселення, знижені показники житлової забезпеченості, проте найсприятливіша демосоціальна обстановка, зокрема найповільніші темпи скорочення населення. Це пов'язано з високим коефіцієнтом природного приросту населення.

До *другого типу* увійшло 13 областей: Полтавська, Луганська, Кіровоградська, Черкаська, Харківська, Запорізька, Донецька, Дніпровська, Чернігівська, Сумська, Житомирська, Хмельницька, Вінницька. Розподілилися на 2 підтипи. Характерною рисою типу є високі темпи скорочення сільського населення.

2.1 підтип регіонів утворюють: Полтавська, Луганська, Кіровоградська, Черкаська, Харківська, Запорізька, Донецька та Дніпровська області. В умовах депопуляції ці регіони набули високої негативної динаміки, і такий «демографічний обвал» робить їх подальший демографічний розвиток особливо складним і проблемним. Даний підтип утворюють основні промислово розвинуті області, тому частка сільського населення тут і так не висока. Низькі стартові показники скорочення змінюються значним падінням кількості сільського населення першої хвилі (кінця 90-х – початку 2000-х), та другою хвилею в умовах сучасної соціально-економічної кризи.

2.2 підтип регіонів за загальними особливостями динаміки, утворюють: Чернігівська, Сумська, Житомирська, Хмельницька та Вінницька області. Тут простежується помітний міграційний відтік населення, який додатково сприяє зменшенню не тільки кількості, але і щільності населення. В сукупності з низькою забезпеченістю лікарями, найнижчою забезпеченістю інфраструктурою відпочинку та оздоровлення, низькою соціально-культурною і шлюбною активністю сільського населення, це дозволяє охарактеризувати цей тип регіонів як «соціально нездоровий». Більшість областей даного типу це регіони постраждали від катастрофи на Чорнобильській АЕС, тому темпи скорочення сільського населення тут найвищі по країні. Особливістю входження до даного типу Вінницької і Хмельницької областей

є скорочення цукрового виробництва, що і сприяло високим темпам скорочення сільського населення.

Найбільш значущим фактором формування чисельності сільського населення є соціально-економічні умови, що склалися в Україні у певні періоди її історичного розвитку. Оскільки основною економічною базою господарського розвитку сільської місцевості є сільськогосподарське виробництво, то в залежності від профілю цього виробництва в певних природних і соціально-економічних умовах здійснювалося відтворення загальної чисельності населення, а також розміщення по території певних населених пунктів.

Список використаних джерел

1. Mashkova O. Study of disproportions of territorial communities development on the basis of geoinformation monitoring of the population's quality of life / O. Mashkova, Molikevych R., Napadovska H., N. Omelchenko // Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2018: Conference Proceedings, ISBN 978-619-7408-41-6 / ISSN 1314-2704, 2 July, 8 July, 2018, Vol. 18, Issue 2.3, Pp. 591-598.
2. Демографія // Словник – довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапшина.– Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. – С. 61.
3. Дорошенко Л. С. Демографія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2005. – 112 с.
4. Драган О. І. Демографія: [Електронний ресурс] : конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» денної форми навчання / О. І. Драган., Т. І. Тертична. – К. : НУХТ, 2014. – 132 с.
5. Курило І. О. Трансформація сільського розселення в Україні : кол. моногр. / за ред. Т. А. Заяць ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2017. – 298 с.
6. Молікевич Р. С. Досвід географічного вивчення проблем формування здоров'я / Р. С. Молікевич // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. – Луцьк, 2014. – № 11 (288). – С. 111–115.

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ

Для того щоб розглянути трансформацію систем адміністративно-територіального поділу (АТП), слід проаналізувати морфологію вивчення АТП. Одним з основних параметрів морфології АТП є рівень роздрібненості, де під дробністю розуміється число одиниць АТП. Рівень дробності залежить від державної політики в області регіонального та місцевого управління і сформованих традицій виділення одиниць АТП, а також від просторової організації системи розселення і структур центр-периферія. Рівень дробності не може бути занадто великим, щоб не знижувалася керованість і координація дій регіональної (або муніципальної) влади, і не може бути занадто маленьким, щоб сильні внутрішні відмінності не ховалися в рамках одного регіону або муніципалітету. Як правило, оптимальним рівнем дробності вважається 7–20 одиниць нижчого порядку, що дозволяє організувати досить працездатну і контрольовану адміністрацію [1].

Для зіставлення рівня роздрібненості різних рангів АТП за різні періоди часу використовується метод *часових зрізів*. Цей метод, традиційно вживаний в історико-географічних дисциплінах (історичної географії населення, політичної, соціальної і т. д.), має на увазі картування просторових змін сітки АТП, статистичну та подальшу картографічну обробку показників, що характеризують АТП, і виявлення просторових особливостей його трансформації [2].

Зіставлення рівня роздрібненості дозволить з'ясувати, чи відбувалася пульсація: поперединне укрупнення і розукрупнення одиниць. Якщо число одиниць на тій же території постійно збільшувалася, то відбувалося одрібніння одиниць, якщо зменшувалася, то – укрупнення.. За класичною гіпотезою різкі і раптові хвилі пульсації повинні викликатися зміною державної політики в області адміністративного

управління і виходити зі столиць, а плавні хвилі – об'єктивними потребами у зміні АТП, що йдуть «знизу». збільшення числа АТО в результаті приєднання нових територій до тій чи іншій країні і зменшення їх числа через втрати територій не буде вважатися хвилями пульсації, оскільки вони викликані зовнішніми причинами, не пов'язаними з укрупнювальними або розукрупнювальними реформами.

Одним з найбільш простих показників стала зміна медіанного розміру територіальних одиниць (осередків). В ході укрупнювальних реформ медіанний розмір території росте, оскільки створюються АТО з більшою площею, а при розукрупнення – убуває. При аналізі реформ нижніх поверхів АТП внаслідок неможливості розрахунку медіанного значення використовується середнє арифметичне значення розміру. Незмінність цього показника могла б говорити про стійкість системи АТП за певний період, проте тут потрібно враховувати особливості просторової форми одиниць. Адже при незмінності медіанного розміру території одиниць їх конфігурація могла змінюватися від компактної до витягнутої і навпаки, бо свідчить про корінних просторових трансформаціях сітки АТП.

У географії склалося уявлення про шестикутник як ідеальну фігуру ринкових зон, адміністративних і політичних утворень з 6 сусідами і центром (столицею) в геометричному центрі фігури. Однак, оскільки в реальності сітка АТП викривлена дією природних та інших факторів, конфігурація АТО різноманітна. Якщо сітка АТП виділяється централізовано і на основі принципу компактності, то вона утворюється згідно адміністративно-господарським зв'язкам і структурам центр-периферія, а форми самих АТО напружені до шестикутника. Якщо сітка виділена на основі історико-культурних та / або етнічних регіонів або склалася хаотично, то вона дотримується принципу конгруентності, а форми АТО можуть бути компактними, витягнутими і / або складатися з декількох ареалів (анклавів) [3].

Для того щоб визначити, наскільки компактною була територія АТО одного рангу і як змінювалася її конфігурація в ході реформ АТП, використовується *індекс форми Мортонна*. Він неточно відображає дійсність (залежить від площі), але легко розраховується, дозволяючи

порівняти форму ареалу з простими фігурами і виявити просторову стійкість сітки АТП. Індекс розраховується за формулою:

$$S = 1,27 * A / L^2 \quad (1)$$

де A – площа ареалу (км^2), L – найбільша відстань між максимально віддаленими точками межі ареалу (км), $1,27$ – постійний коефіцієнт.

Значення індексу варіюють від 0 при формі, що відповідає лінії, до 1 при формі, відповідної колу. Якщо форма ареалу близька до прямокутного рівнобедреного трикутника, то значення індексу форми одне $0,45$, а якщо вона близька до правильного шестикутника то – $0,82$ [4].

З іншого боку, про радикальні просторові зміни сітки АТО може говорити зміна співвідношення пов'язаності АТО. Вона вимірюється підрахунком числа сусідів кожної АТО і обчисленням його медіанного значення. В ході укрупнювальних реформ медіанне число сусідів знижується, оскільки зменшується число самих АТО, а в ході розукрупнювальних – підвищується. Цей показник також може варіювати через зміни конфігурацій АТО. Як правило, створення більш округлих і компактних форм призводить до підвищення числа сусідів, а більш витягнутих – до зниження. Однак у випадку, якщо територія АТО складається з ядра і кількох анклавів, то ліквідація анклавів призведе до скорочення значення показника. Зміни значень індексу форми і числа сусідів покажуть співвідношення впливу принципів компактності і конгруентності під час утворення одиниць АТП і його реформування, що дозволить оцінити ступінь стійкості просторових конфігурацій АТО. У роботі ці показники розраховуються до і після кожної укрупнювальної і розукрупнювальної реформи або збільшення і зменшення розмірів території самої країни. При аналізі реформ локальних АТО аналізуються середній розмір ВВП і медіанне (або середнє арифметичне в залежності від наявності даних) значення чисельності населення АТО одного рівня. Їх розрахунок дозволяє зрозуміти, наскільки глибокі були реформи нижніх рангів АТП, і наскільки підвищився (або знизився) демографічний та економічний потенціал (чисельність населення і фінансові можливості) АТО, даючи уявлення про причини реформ АТП.

Для оцінки просторової стійкості сіток АТП крім розрахунку показників застосовуються методи картографічного і топонімічного аналізу.

Картографічний метод має на увазі створення і зіставлення історичних карт АТП. Під стійкістю політико-територіальних осередків в роботі розуміється незмінність їх територіальних ядер при можливій зміні меж за певний період часу, а під наступністю тих же осередків – успадкування політичних статусів стійких політико-територіальних осередків (наприклад, герцогство – провінція – земля). Стійкість центрів визначається як незмінність виконання ними функцій головних міст політико-територіальних осередків певного рівня за досліджуваний період часу.

Топонімічний аналіз дозволить порівняти назви політико-територіальних осередків. Якщо протягом тривалого часу (понад 500 років) ці осередки називалися однаково, то, з великою часткою ймовірності, можна говорити про спадкоємність цих осередків. Також він дозволить визначити локальні або загальнодержавні особливості реформ АТП в разі, якщо були спеціальні заміни назв АТО.

Як вже було сказано, стійкість АТО частково корелює з незмінністю (стійкістю) їх меж, тривале існування яких перетворює їх в історико-географічні рубежі.

Тривала стійкість кордонів може бути пов'язана не тільки зі збереженням структур центр-периферія, зон впливу міст, політичних і культурних відмінностей, але і з природними особливостями території. Розчленований рельєф, водойми, великі лісові масиви завжди створювали природні перешкоди для людей, торгівлі і були відповідним маркером для проведення кордонів на місцевості. Природні рубежі могли сприяти збереженню кордонів при зміні держав, громадських систем і структур управління [5].

Для того щоб зрозуміти як пов'язана стійкість адміністративних кордонів департаментів Франції і земель Німеччини з природними рубежами, потрібно провести їх типологію за генезисом. Політичні кордони зазвичай ділять на морські і сухопутні, а останні – на природно-географічні та штучні, тобто ті, що (по Н. С. Мироненко) ігнорують фізико-географічні рубежі і включають два основних види:

Етнографічні та геометричні, що проводяться по прямій між двома точками або на вельми однорідній території, або заради її спеціального розподілу на політико-географічні осередки, наприклад, рівновеликі.

Природно-географічні кордони Н. С. Мироненко і Р. Ф. Туровський ділять на гідрографічні, орографічні та інші [6]. Саме такі межі, як уже сказано, могли зберігати найбільшу стійкість.

Отже, система АТП держави безпосередньо залежить від її державного ладу та суспільно-політичної системи. В основі її просторової структури лежать системи розселення, адміністративно-господарські зв'язки і структури «центр-периферія». Їх стійкість зазвичай сприяє незмінності системи АТП, а процеси централізації і децентралізації державного і регіонального управління, урбанізації та технологічного прогресу ведуть до кардинального перетворення АТП в рамках загальнодержавних реформ. Локальні реформи АТП перетворюють лише частину сітки АТП країни і викликані місцевими причинами. В рамках вимірювання просторових особливостей трансформації АТП розраховуються динаміка числа одиниць, їх кратності, медіанного розміру території, індексу форми і медіанного числа одиниць.

Список використаних джерел

1. Трейвиш А. И. Город, район, страна и мир. Развитие России глазами страноведа. М. : Новый хронограф, 2009.
2. Стрелецкий В. Н. Эволюция научных парадигм в мировой исторической географии: от классических школ к современным исследовательским направлениям // Вопросы географии. Сб. 136: Историческая география / Отв. ред. В. М. Котляков, В. Н. Стрелецкий. М. : Изд. дом «Кодекс», 2013. С. 29–48.
3. Туровский Р. Ф. Политическая регионалистика: учеб. пособие. М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006.
4. Massam Bryan H. A Note on Shape // Professional Geography. 1970. No 4. P. 197–199.
5. Молікевич Р. С. Досвід географічного вивчення проблем формування здоров'я / Р. С. Молікевич // Науковий вісник Східноєвропейського

національного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. – Луцьк, 2014. № 11 (288). С. 111–115.

6. Мироненко Н. С. Страноведение: Теория и методы. Учеб. пособие. М. : Аспект Пресс, 2001.

ПАВЛИК С.В.

МЕТОДИ КАРТОГРАФУВАННЯ ДИНАМІКИ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Найважливіші властивості картографування показників динаміки населення регіону – їх просторова, тимчасова і змістовна локалізація. Для забезпечення об'єктивності і репрезентативності результатів слід дотримуватися низки процедур, серед яких доцільно розрізняти загальні картографічні прийоми отримання, локалізації, інтеграції та інтерпретації показників і особливості їх застосування, зумовлені специфікою об'єкта та предмета картографування – динаміки населення регіону. Першу з названих проблем – просторову локалізацію, варто визначити за наступними пунктами:

1. *Спосіб картограм* – один з найстаріших способів зображення соціально-економічних явищ. Він до цих пір не втратив своєї актуальності, через простоту і органічну відповідність статистичних даних відносно територіальних утворень.

Картограмою називають спосіб зображення середньої інтенсивності будь-якого явища в межах певних територіальних одиниць, найчастіше адміністративних, не пов'язаних з дійсним, географічно обґрунтованим районуванням цього явища. Наприклад, за допомогою картограми можна показати по областях або районам: середню щільність населення, виражену кількістю осіб, яка припадає в середньому на 1 км² площі (рис. 1).

На відміну від картодіаграм, для створення яких служать абсолютні величини (наприклад, кількість населення по областях), в картограмах

використовуються відносні показники (наприклад, середня щільність населення), одержувані в результаті поділу двох рядів абсолютних величин, обчислених для одних і тих же територіальних одиниць, або ж з підрахунку процентних співвідношень [1]. Картограми, часто використовують для відображення зміни явищ в часі (динаміці) за допомогою відносних показників.

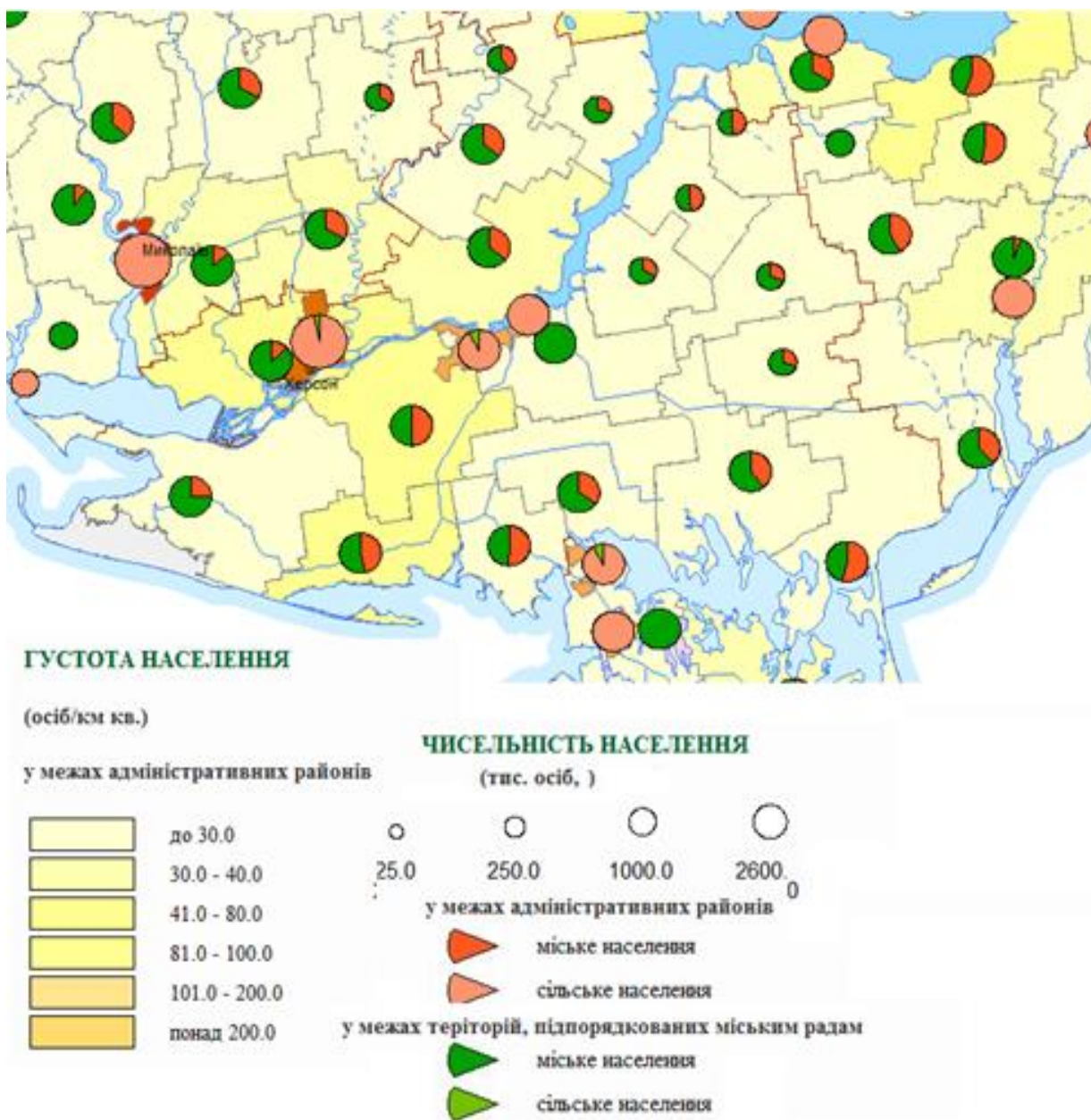

Рис. 1. Густина і чисельність населення Херсонської області

Перевагами картограм є простота складання за наявними статистичними даними та спрощена наочність легка для сприйняття. Головний недолік цього способу – це те, що він не відображає реального просторового розподілу явищ. Це відбувається через відсутність зв'язку між розміщенням явищ і прийнятої сіткою адміністративно-територіального поділу. «Але картограми не показують відмінностей в інтенсивності явищ всередині територіальних одиниць. Вони створюють уявлення про рівномірний розподіл явища в межах кожної територіальної одиниці і про зміну інтенсивності на її кордонах. Тим часом характер розміщення може сильно відрізнитися всередині окремих територіальних одиниць і в той же час залишатися майже незмінним при переході через кордон» [2, с. 91]. Чим дрібніше територіальні осередки, тим точніше буде картограма.

2. *Уточнена картограма* передбачає зміну зображення, по суті, шляхом виділення місць справжнього поширення явища за допомогою тих чи інших додаткових засобів по відношенню до статистичних джерел [3].

3. *Дазиметричний метод*. Найбільш прийнятним для карт великих і середніх масштабів є дазиметричний метод. «Δασιμετρία» в перекладі з грецького означає – «вимірює густоту». Даний метод і термін «дазиметрична карта» запропоновані в 1911 р В. П. Семеновим-Тян-Шанським в доповіді Російському географічному товариству. У 1920-х роках ним були опубліковані 46 аркушів дазиметричної карти Європейської частини Росії масштабу 1: 420 000 [4].

Оригінальний дазиметричний метод був розроблений В.П. Семеновим-Тян-Шанським для складання середньомасштабних карт щільності населення. Автором методу були запропоновані чотири способи (грубий спосіб плям для дрібних карт; точний спосіб плям при не надто великих масштабах карт; точковий спосіб, який придатний тільки при великих масштабах карт; спосіб квадратів, який не застосуємо при картах дрібних масштабів) створення дазиметричних карт.

При побудові карти по дазиметричному методу «кожен населений пункт обводиться лінією, яка відступає на певній відстані (у автора методу воно дорівнює одній версті) від його контуру. Отриманий

таким чином ареали або «плями» кількох сіл, якщо вони розташовані близько один до одного, зливаються в один загальний ареал або «пляма» зосередження населення. У кожній такій плямі підраховується загальна кількість жителів і обчислюється планіметром площа [5].

Розділивши чисельність населення на площу, отримують показник щільності населення в даному плямі, відповідно до чого воно і зафарбовується/штрихується за певною шкалою. Так на карті вималюються ареали зосередження населення (рис. 2), що виділяються на тлі майже незаселених територій, які не можна назвати безлюдними, так як тут є окремі житлові будинки (хутори, ферми). Також на карті виділяються безлюдні простори з нульовою щільністю населення (болота і т. д.). Крім плям, що відображають щільність населення, на карті показуються і самі населені пункти [6].

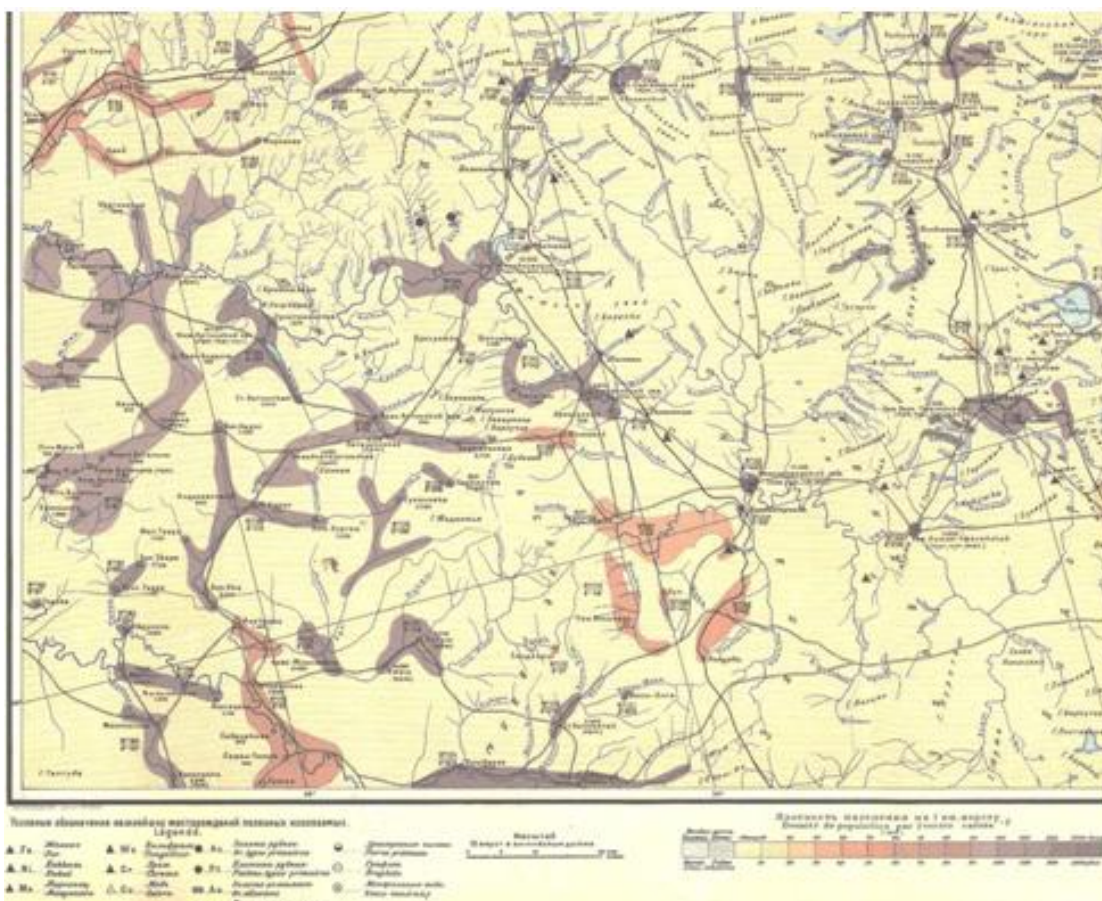

Рис. 2. Частина аркуша дазиметричної карти
В. П. Семенова-Тяншанського (1911 р.)

4. Нічна космічна зйомка. Межі ареалів розселення уточнювалися за допомогою нічної космічної зйомкою DMSP OLS. Для визначення щільності населення застосовувалися матеріали нічної космічної зйомки апарату-рою DMSP OLS (Operational Linescan System of Defense Meteorological Satellite Program) Американського космічного агентства NASA [7]. Перевагою є те, що дані нічної зйомки DMSP OLS загальнодоступні, мають глобальне охоплення, великий хронологічний період (починаючи з 1990 року до теперішнього часу) і щорічно актуалізуються.

«Програма метеорологічних супутників оборони» (DMSP) – це метеорологічна програма Міністерства оборони США, яка була створена в середині 1960-х років з метою збору повсюдно в світі відомостей про хмарному покриві. Ця система була офіційно розсекречена в 1972 році і передана цивільному науковому співтовариству. Програма DMSP неодноразово оновлювалася після розсекречення. Остання серія (Block-5D) включає операційну лінійну систему (OLS). Супутник DMSP летить на сонячно-синхронній низькій навколосемній орбіті (середня висота 833 км) і здійснює нічний обліт зазвичай між 20.30 і 21.30 щоночі. Рух по орбіті навколо Землі 14 разів в день означає, що глобальне покриття може бути отримано кожні 24 години.

При комбінуванні знімків створюється похідний тематичний продукт – карта нічних вогнів. Її відмінністю від фотокарти є відсутність на зображенні картографічного навантаження. Початкові знімки проходять не тільки геометричну корекцію (трансформування в картографічну проекцію), але і радіометричну. В результаті проведених яскравості перетворень при створенні карти нічних вогнів відносні значення спектральної яскравості – Digital Number (DN) – лежать в діапазоні від 0 до 63 на відміну від стандартних знімків з діапазоном від 0 до 255. Відповідно до першоджерела [8] ці дані називаються «Night Light Composite» – в перекладі «комполит нічних вогнів», або «комполитна карта»(КК). За визначенням, яке є в словнику географічних термінів: «комполитна карта – тип карти, при складанні якої об'єднується інформація, узята з інших карт, з метою порівняння різних наборів даних». Щоб отримати КК DMSP OLS за рік відбираються «чисті» знімки безхмарних частин зображення з місячної освітленістю менше 50 %. На цих знімках виділяються постійні

джерела світла протягом року і визначаються частоти повторюваності вогнів з порогом більше 10 %. Інфрачервоний датчик сенсора дозволяє виявити і видалити хмарність, нестабільні вогні (пожежі, блискавки) і виключити їх з карти (рис. 3).

Дані нічних знімків мають великий потенціал для відображення і контролю різноманітної діяльності населення, включаючи розподіл і зростання чисельності населення, ступінь і темпи урбанізації, виявлення неосвоєних територій. Нічна космічна зйомка (НКС) може використовуватися в якості додаткового джерела інформації при аналізі складної комбінації щільності населення і рівня економічного розвитку території. Головною особливістю, яку слід враховувати, при роботі з нічними знімками, є переоціненість інтенсивності випромінювання, яка проявляється в трьох аспектах:

- груба просторова роздільна здатність, коли через особливості високочутливої апаратури при реєстрації випромінювання надто сильно переоцінюється інтенсивність випромінювання, що призводить до можливої реєстрації випромінювання від джерел, які за розміром менше пікселя.

- велике перекриття між пікселями (близько 60 %), як особливість процесу збору даних, призводить до того, що світло, яке спостерігається в одному місці, може записуватися більш ніж в одному пікселі, сприяючи виявленню більшої освітленої території, ніж насправді.

- помилку геолокації, які є частиною процесу проектування, коли дані записуються в масиви, просторове положення яких розраховується навігаційною системою супутника.

З урахуванням викладеного раніше, можна уявити геоінформаційне картографування динаміки населення у вигляді деякої схеми послідовних і паралельних дій (рис. 4).

Процедура картографування починається зі складання бази даних населених пунктів і підготовки картографічної основи. З'єднання бази даних населених пунктів з картографічною основою дає площадний шар розміщення населених пунктів. Подальша діяльність полягає в застосуванні дазиметричного методу і нічної космічної зйомки для виявлення ареалів розселення. Кожен ареал розселення має в своєму

складі населені пункти (як мінімум один) і займає деяку площу території. Ареали розселення характеризуються деяким набором показників: чисельність населення, природним і міграційним рухом населення за певні періоди часу. Значення темпів приросту населення і поєднання розмірів природного і міграційного приросту населення дають можливість виділити типи динаміки населення.

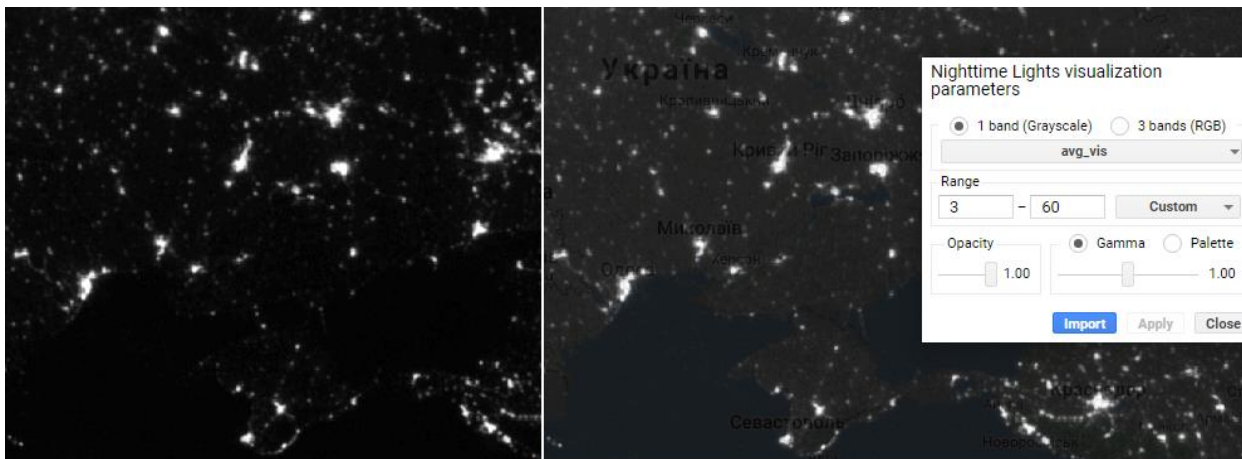

Рис. 3. Фрагмент знімку ареалів розселення території півдня України, по матеріалам Version 4 DMSP-OLS Nighttime Lights Time Series, 2010 р.

Джерело: побудовано автором

Для адекватного картографування динаміки населення треба мати основу у вигляді досить точного розміщення населення. При картографуванні демографічних процесів на територіях з рівномірним розміщенням населення цілком підходить спосіб картограми. Принципи картографування розміщення і щільності населення не суцільно заселеного регіону мають свої особливості. З методичної точки зору найбільшу складність представляє складання карт щільності населення, призначених для виявлення локальних особливостей розподілу населення.

На більшості карт щільності населення відображається щільність тільки сільського населення, а за міське населення відповідає інший показник людність поселень. Фактично це не карта щільності всього населення, а щільності сільського населення і людності міських поселень, втім, так ці карти і називаються.

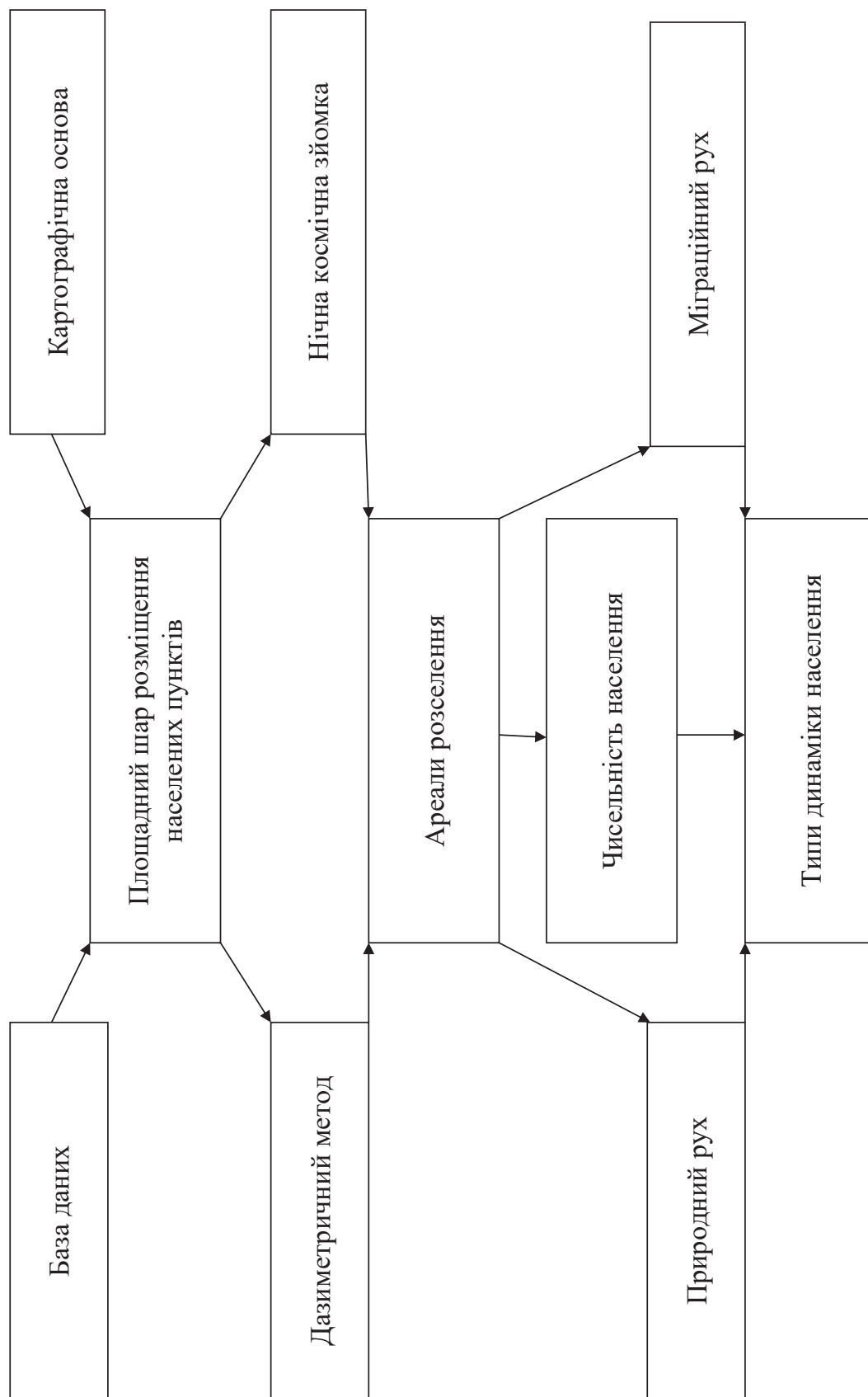

Рис. 4. Схема геоінформаційного картографування динаміки населення

При поєднанні дазиметричного методу і методу «нічних вогнів» не тільки уточнюється, але об'єктивізується процес визначення кордонів дазиареалу. Тим самим ми отримуємо більш достовірні ареали розселення на конкретній території. В результаті виявляться світлові ареали населених пунктів, що мають понад 1000 жителів (особливості зйомки). Далі, в межах ареалів підраховувалася кількість жителів і вираховувалася щільність населення.

Список використаних джерел

1. Mashkova O. Study of disproportions of territorial communities development on the basis of geoinformation monitoring of the population's quality of life / O. Mashkova, Molikeyvych R., Napadovska H., Omelchenko N. // Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2018: Conference Proceedings, ISBN 978-619-7408-41-6 / ISSN 1314-2704, 2 July, 8 July, 2018, Vol. 18, Issue 2.3, Pp. 591–598.
2. Салищев К. А. Картоведение: Учебник. 3-е издание. М. : Изд-во МГУ, 1990. 400 с.
3. Немець Л. М. Географія населення: Українсько-російсько-англійський словник термінів та понять: Навч. посіб. /Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 144 с.
4. Дазиметрическая карта Европейской России: (карта распределения плотности населения) / Ин-т изучений “Поверхность и недра”; под ред. В. П. Семенова-Тян-Шанского. 1: 420 000. URL: http://www.etomesto.ru/map-atlas_dazimetriceskaya-karta.
5. Топчієв О. Г. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка Землі. Довкілля : навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 348 с.
6. Молікевич Р. С. Досвід географічного вивчення проблем формування здоров'я // Наук. вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія Географічні науки. 2014. № 11 (288). С. 111–115.
7. Elvidge C. D., Imhoff M. L., Baugh K. E., Hobson V-R., Nelson I., Safran J., Dietz J. B. and Tuttle B. T. Night -time lights of the world: 1994-1995. ISPRS Journal of Photogrammetry & Remote Sensing. 2001. Vol. 56. Pp. 81–99.
8. Elvidge C. D. Mapping city lights with nighttime data from the DMSP operational linescan system / C. D. Elvidge, K. B. Baugh, E. A. Kihn, H. W. Kroehl, E. R. Davis // Photogrammetric Engineering and Remote Sensing. 1997. Vol. 63, № 7. Pp. 727–734.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ГЕОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Постанова проблеми. Питання розвитку торгівлі на регіональному рівні та, зокрема, на міському рівнях є особливо актуальними, оскільки роздрібна торгівля виступає найважливішим елементом ринкової інфраструктури, без якої досягнення високої ефективності виробничих процесів неможливо.

Формулювання мети і завдань. Метою статті є аналіз існуючих теоретичних підходів до суспільно-географічного аналізу розвитку роздрібної торгівлі міських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з факторів, що впливають на успішність ритейл-бізнесу (роздрібної торгівлі) є аналіз просторового розподілу як покупців, так і постачальників. З цієї ідеї випливають два ключових поняття: «гео-попит» і «гео-конкуренція». Гео-попит можна визначити як територіальний розподіл клієнтів, що купують продукцію та / або послуги на досліджуваному ринку (як правило, об'єктом дослідження є територія міста як цілісного економічного простору).

Під гео-конкуренцією розуміють розміщення підприємств конкуруючих фірм і розмежування їхніх торговельних зон на конкретному ринку. Торгова зона може бути визначена як географічний район, в межах якого магазин приваблює покупців та здійснює продажі протягом певного періоду.

Можливі місця для нового підприємства роздрібної торгівлі необхідно визначити шляхом сполученого аналізу гео-попиту і гео-конкуренції [1].

Торгова зона будь-якого магазину (супермаркету) може бути визначена як ізохрона, що заснована на площі приміщення цього магазину. Згідно з дослідженнями, проведеними в Іспанії [3], підприємству з площею залу 500 м² відповідає ізохрона 5 хвилин, що в умовах

міського ландшафту для пішохода приблизно дорівнює відстані 333 метри. Більш великий магазин має більш велику привабливість, а покупець готовий подолати до нього дорогу, яка є більш довшою.

Первинна торгова зона – це географічна зона, на території якої працює або проживає велика частина споживачів роздрібної точки. Зазвичай частка клієнтів, які проживають в первинній торговельній зоні, становить 60–70 % всіх клієнтів роздрібної точки. Сучасні аналітики часто визначають первинну торгову зону як зону, в якій проживає 80% всіх клієнтів роздрібної точки.

Вторинна торгова зона є зоною, в якій проживає або працює 15–20 % клієнтів роздрібної точки.

Третинна торгова зона містить менше 15 % всіх клієнтів роздрібної точки і може включати випадкових відвідувачів [1-2].

Торгову зону також можна визначити як район, в межах якого торгової організації (або групі організацій) економічно вигідно (з точки зору обсягів продажів і витрат) продавати і / або надавати певний товар або послугу [1].

Методи визначення торгової зони роздрібної точки діляться на два основних напрямки: описово-детерміністський підхід; пояснювально-імовірнісний підхід

Описово-детерміністський підхід включає групу методів, які засновані на спостереженнях і нормативних теоріях. Детерміністські методи рідко застосовуються на практиці, тому що в основному вони засновані на нереалістичних припущеннях про просторовому поведінці споживача.

В рамках описово-детерміністського підходу можна виділити три групи методів: методи емпіричних спостережень; підходи на основі нормативних теорій; підходи на основі закону гравітації роздрібної торгівлі.

Методи першої групи засновані на спостереженні та кількісній оцінці торгової зони. Найбільш відомими методами цієї групи є метод аналогій і метод картографування клієнтів (customerspotting), розроблені Апплебаумом для побудови первинної торгової зони.

Метод картографування клієнтів полягає в нанесенні на карту місць проживання / роботи реальних клієнтів роздрібної точки і визначенні на основі цих даних первинної торгової зони.

Метод аналогій став першою системою прогнозування показників роботи роздрібної точки, заснованої на емпіричних даних. Основною передумовою методу аналогій є припущення про те, що роздрібні точки, розташовані на схожих територіях і діючі в схожих умовах, будуть мати схожі характеристики торгової зони і схожі показники роботи.

Друга група – це методи, засновані на нормативних теоріях. Найбільш значуща нормативна теорія про розміщення роздрібної торгівлі – це теорія центрального місця, розроблена Кристаллером.

Теорія центральних місць В. Кристаллера народилася в географічній науці в ході емпіричного вивчення найпопулярнішого об'єкта суспільної географії – міста та його місця в системі розселення. Згідно поглядів Кристаллера, центральне місце – синонім поселення будь-якого розміру, найчастіше міста різної людності, який виступає в якості центру всього населення даного району, забезпечуючи його центральними товарами та центральними послугами. Центральні місця не є однаковими за своїм значенням: центри більш високого рангу мають більш широкий набір товарів та послуг; центри нижчого рангу мають менший набір товарів та послуг, до того ж забезпечуються частково за рахунок центрального місця більш високого рангу. Території, які обслуговуються центральними місцями, називаються допоміжними районами. Ті з них, які належать центрам вищого рангу, займають велику територію і включають в себе менші за площею допоміжні райони центрів нижчого рангу.

Вальтер Кристаллер визначав центральність місця за співвідношенням всіх послуг, що цим місцем забезпечуються, надаються його власним жителям та приїжджим з допоміжного району, та послуг, необхідних лише його власним жителям. Кількість послуг, що надаються прямо пов'язано з показником центральності: при високому показнику на кожного жителя припадає багато видів послуг, при низькому – лише декілька видів.

Прийнявши геометричну окружність, центр якої збігається з даним центральним місцем, як оптимальну форму, Кристаллер показав, що

група центральних місць одного рангу матиме систему допоміжних районів, що утворюють правильну решітку. Однак в процесі формування цих решіток кругові форми допоміжних районів залишать при суцільному заповненні території «порожні» ділянки, або зони перекриття двох сусідніх допоміжних районів. Тому оптимізація геометричних властивостей решіток призведе до заміни кругових форм шестикутниками – гексагональними структурами.

Серед неявних припущень основне місце займає «економічна рівновага». В теорії центральних місць її можна трактувати як рівність попиту та пропозиції як для системи в цілому за всією сукупністю товарів та послуг, так і для кожного центрального місця по кожному товару та кожній послугі.

Найбільш серйозна модифікація вихідної схеми теорії центральних місць належить А. Льошу. У його книзі представлено пояснення формування ринкових зон та ієрархій, розширена сфера застосування теорії на будь-які види виробництва, а не тільки на сферу послуг, запропоновані нові принципи побудови економічного ландшафту з урахуванням агломераційних ефектів [1-2].

Існують сучасні методи, які в значній мірі наблизили цю теорію до практики і надали їй актуальності, наприклад, метод полігонів Тіссена. Полігони Тіссена – багатокутники, побудовані навколо мережі точкових об'єктів таким чином, що для будь-якої позиції в межах полігонів відстань до центрального точкового об'єкта завжди менша, ніж до будь-якого іншого об'єкта мережі.

Третя група – безліч методів, заснованих на законі гравітації роздрібної торгівлі, який був запропонований Рейлі в 1931 р. Цей закон встановлює межу між двома роздрібними сферами або містами, виходячи з населення цих міст і відстані між містами до цільової зони [1]. Повне формулювання цього закону: «частота, з якою мешканці проміжного поселення торгують з двома містами є прямо пропорційною населенню двох міст та обернено пропорційна квадрату відстані від цих двох міст до даного поселення».

Гравітаційний закон роздрібної торгівлі Рейлі став першим законом, який включив в себе урахування того факту, що споживачі

співвідносять витрати часу та привабливість конкретного місця для здійснення покупки. Таким чином цей закон став основою для різних гравітаційних моделей роздрібної торгівлі, які використовуються в даний час.

Закон Рейлі заснований на таких засадничих припущеннях: обидві торгові зони конкуруючих магазинів в рівній мірі доступні з головної дороги; роздрібні торговці в обох торгових зонах працюють однаково ефективно; інші фактори (такі як розсіювання населення) вважаються постійними або такими, що ігноруються. Закон Рейлі особливо корисний у разі, коли інші дані відсутні або вартість збору інших даних занадто висока.

Висновки. Геоаналітика дозволяє проводити детальний аналіз показників діяльності закладів роздрібної торгівлі з метою виявлення та уточнення факторів, які позитивно або негативно впливають на показники їх розвитку.

Список використаних джерел

1. Попкова Л. И., Казаков С. Г., Гололобова А. В. ГИС-технологии в геомаркетинговых и геодемографических исследованиях сетевого ритейла // ИнтерКарто/ИнтерГИС-20: Устойчивое развитие территорий: картографо-геоинформационное обеспечение: материалы международной конференции, Белгород, Харьков (Украина), Кигали (Руанда) и Найроби (Кения), 23 июля – 8 августа 2014 г. – Белгород : Константа, 2014. С. 51–58. – URL: <http://intercarto.msu.ru/jour/articles/article42.pdf>
2. Силин М. Геотехнологии и геомаркетинг в финансовом секторе // Банковские технологии. – 2014 – № 06 (221). – С. 46–48.
3. Roig-Tierno, N. The retail site location decision process using GIS and the analytical hierarchy process. *Applied Geography*. – 2013. – Vol. 40, 191–198. URL: https://www.researchgate.net/publication/256972259_The_retail_site_location_decision_process_using_GIS_and_the_analytical_hierarchy_process

ПРАКТИКА РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015–2019 РОКАХ

Статтю присвячено дослідженню просторових особливостей реформування адміністративно-територіального устрою Миколаївської області. У статті розглянуто передумови реформування адміністративно-територіального устрою, проаналізовано етапи формування територіальних громад, а також результати перебігу процесів децентралізації в Миколаївській області на сучасному етапі.

The article is devoted to research of spatial features of reforming of administrative-territorial system of the Nikolaev area. The article considers the preconditions for reforming the administrative-territorial system, analyzes the stages of formation of territorial communities, as well as the results of decentralization processes in the Mykolayiv region at the present stage.

До передумов виникнення територіальних громад в Україні можна віднести багато чинників [1] – політичні, історичні, демографічні, економічні, соціальні, етнічні тощо. Всі вони значною мірою впливають на формування адміністративного поділу території держави. Мета реформи – формування ефективного місцевого самоврядування і територіальної організації влади для створення повноцінного життєвого середовища громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, узгодження інтересів держави та територіальних громад, становлення інститутів прямого народовладдя [6].

Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні відбувається вже 5 років поспіль, разом з тим, темпи утворення все нових об'єднаних громад не знижуються. Також все більше громад приєднуються до міст обласного значення та до існуючих територіальних громад. Більшість повноважень та фінансових ресурсів переходять до цих спроможних громад. При цьому, функції та компетенції районів законодавчо не змінюються, залишається

старий районний поділ. Звідси виникають проблеми в системі управління та комплексного соціально-економічного розвитку територій районів.

Головними умовами формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як основи нового адміністративно-територіального устрою країни є добровільність об'єднання населених пунктів з врахуванням основних принципів геопросторової організації територіальних громад, забезпечення її економічної спроможності, а також вдосконалення нормативно-правової бази щодо формування нових адміністративно-територіальних одиниць [3]. На початок 2019 року в Україні нараховується 490 районів та 10 279 сільських громад.

Реформа децентралізації в Миколаївській області станом на 2019 рік досягла вже певного розвитку. Метою дослідження став аналіз просторових особливостей реформування адміністративно-територіального устрою Миколаївської області у 2015-2019 рр. Масштабність реформи характеризується тим, що вона охопила велику частину області, тому сукупні власні доходи ОТГ значно збільшились. Держава підтримує процес об'єднання і виділяє кошти саме під розвиток соціально-економічних комунікацій.

Місцевій владі надаються повноваження, та фінансування на їх реалізацію. Завдяки ефективному використанню бюджетних коштів, створення власних представницьких органів, процесам інвентаризації та оптимізації наявних ресурсів, всі існуючі громади Миколаївщини визнано фінансово спроможними.

Станом на 2019 рік в Миколаївській області створено 41 ОТГ, ще 12 очікують призначення дати виборів, які не відбулися через введення воєнного стану. Для порівняння – сусідні Одеська та Кіровоградська області займають у цьому рейтингу відповідно 14 та 22 місця [2]. Загальна кількість населення в ОТГ в Миколаївській області становить 78%. Середня площа ОТГ становить 12%. В минулому році громади Миколаївщини отримали близько 90 мільйонів гривень державної субвенції на розвиток інфраструктури.

**Місце Миколаївської області серед регіонів України
(початок 2019 р.)**

№ з/п	Назва області	Кількість ОТГ	Загальна кількість населення в ОТГ, осіб	Частка населення в ОТГ %	Загальна площа ОТГ, км ²	Середня площа ОТГ, км ²	Площа ОТГ в %	Середня щільність населення, осіб/км ²
13	Миколаївська	41	313173	78	121175,6	296,97	12	3,89

Наразі регіон посідає 13 місце в рейтингу Міністерства регіональної політики України. Для порівняння – сусідні Одеська та Кіровоградська області займають у цьому рейтингу відповідно 14 та 22 місця [2].

Загальна кількість населення в ОТГ в Миколаївській області становить 78%. Середня площа ОТГ становить 12%. Найбільшим районом за площею в області є Баштанський район, площа якого, становить 1706 км², а частка площі, що охоплена ОТГ, становить 55%.

Також, процес реформування охопив більшу частку населення 69 % цього району. Найбільшу частку площі, що охоплені ОТГ, мають: Новобузький – 81 %, Вознесенський – 75 %, Казанківський – 69 %, Очаківський – 76 %, Снігурівський – 73%, Березнегуватський – 61 %, Доманівський – 58%. Найменший відсоток мають Первомайський район – 27 %, Миколаївський – 12 %, Новоодеський – 9 %, Єланецький – 15 %. Є райони в яких процес децентралізації взагалі не відбувся – Врадіївський та Кривозерський райони.

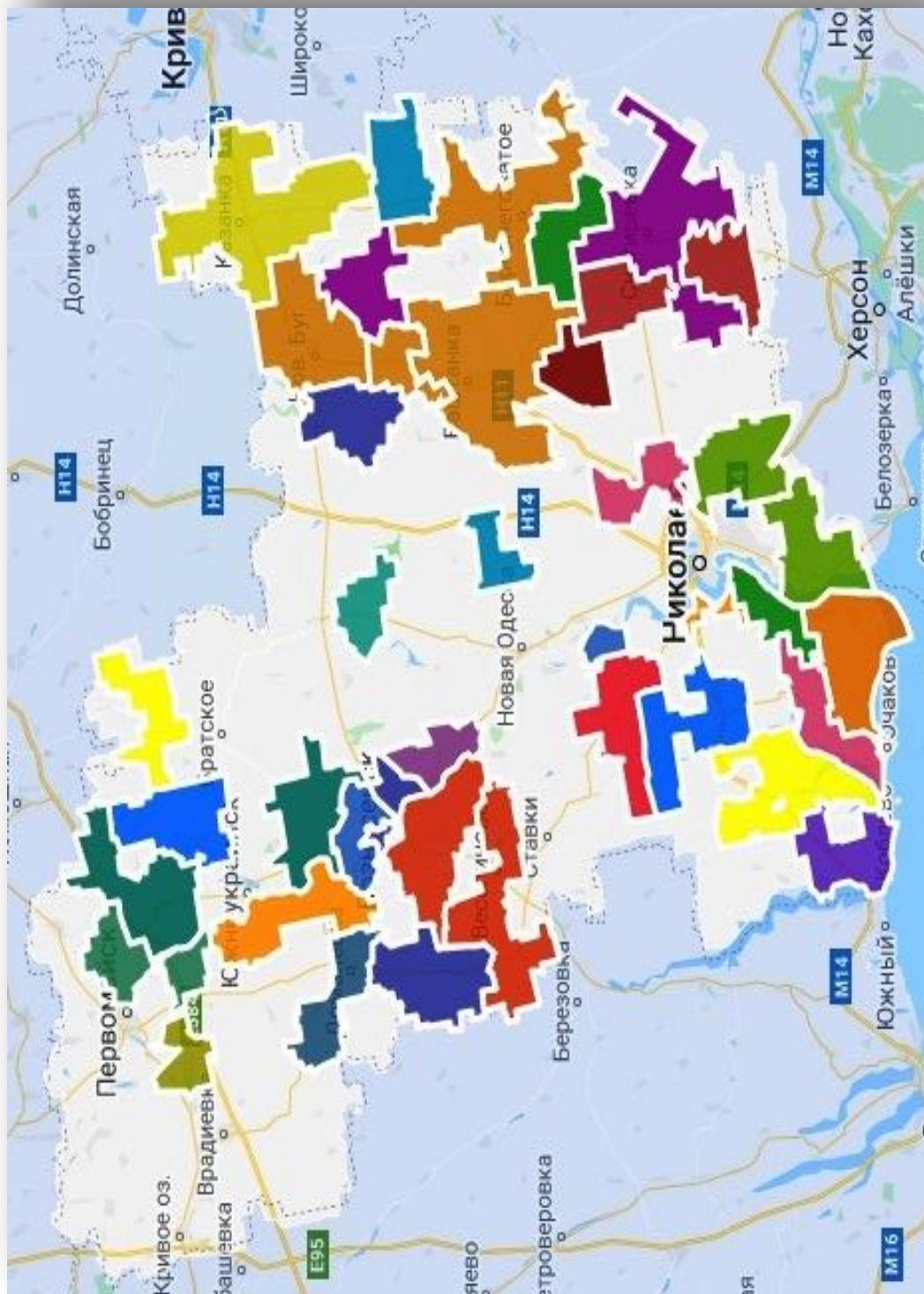

Рис. 2. Динаміка об'єднання територіальних громад в Миколаївській області (2019 р.)

Частка площі та населення ОТГ від районів Миколаївської області (2019 рік)

Назва району	Площа території км	Площа об'єднаних громад	Частка площі охоп. ОТГ від р-ну, %	Кількість населення району (осіб)	К-ть мешканців ОТГ (осіб)	Частка населення охоп. ОТГ, %
Арбузинський	969	662,06	68,32	19751	13661	69,16
Баштанський	1 706	944,93	55,38	37 240	25212	67,7
Березанський	1 378	708,14	51,38	22 945	15186	66,18
Березнегуватський	1 263	772,5	61,16	19 963	14156	70,91
Брагський	1100	225,85	20,53	17 589	2486	14,13
Веселинівський	1200	432	36	22 593	11911	52,71
Вітовський	1460	971,65	66,55	50 110	37433	74,7
Вознесенський	1 391	1052,46	75,66	29 835	5945	19,92
Врадіївський	811	0	0	17 198	0	0
Доманівський	1 458	860	58,98	24 986	17112	68,48
Єланецький	1 017	156,3	15,36	15 228	2016	13,23
Казанківський	1 349	940,14	69,69	19 236	15247	79,26
Кривозерський	35,3	0	0	24 265	0	0
Миколаївський	915	1171,01	12,79	29 923	30067	89,9
Новобузький	1 243	1007,09	81,01	30 504	27712	90
Новоодеський	1 428	129,04	9,03	33 007	1837	5,56
Очаківський	1 490	1144,42	76,8	15 185	11517	75,84
Первомайський	1 319	362,8	27,5	14 897	8863	59,49
Снігурівський	1 395	1025,89	73	39 643	32820	82,78

За кількістю населення Вітовський район є найбільшим. Частка населення, які проживають в ОТГ – 74 %. Але є райони в яких, частка є більшою такі як: Снігурівський – 82 %, Очаківський – 75 %, Березнегуватський – 70 %, Казанківський – 79 %, Доманівський – 68 %, Арбузинський – 69 %, Миколаївський – 89 %. Найбільший за кількістю частки об'єднаного в громади населення є Новобузький р-н – 90 %. Кривозерський та Врадіївський райони в, яких не пройшов процес децентралізації, тому і за часткою населення вони мають – 0 %. Є райони які мають незначні показники: Новоодеський – 5%, Єланецький – 13 %, Братський – 14 %, Вознесенський – 19 %.

Отже, в Миколаївській області процес децентралізації пройшов в 17 районах, окрім Кривозерського та Врадіївського з показниками – 0%. Найбільшим за часткою площі є Новобузький р-н – 81 %, за часткою населення – Новобузький р-н – 90%, а також Миколаївський р-н – 89 %.

Спостерігаємо, що найбільшу площу після об'єднання має Баштанська ОТГ, яка знаходиться в Баштанівському районі. Тому об'єднання територіальних громад в Миколаївській області відбувається завдяки певним чинникам, які впливають на цей процес, а саме нерівномірне розміщення територіальних громад, тому об'єднуючи ОТГ в першу чергу дивляться на транспортну доступність, наявність навчальних закладів та зв'язок між ними, а також дитячих садків, медичних закладів та багато інших. Найменшою за чисельністю є Сухоєланецька ОТГ, там проживає всього 1837 осіб, а найменшою за площею є Ольшанська територіальна громада – 5,4 тис. км.

Отримані в результаті децентралізації в Миколаївській області повноваження та ресурси надали органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку своїх територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури. Миколаївщина серед всіх областей України сприйняла реформу дуже добре, адже активно почали проводитись перші вибори, а також пізніше саме формування територіальних громад, що дозволило області ввійти до першої п'ятірки по Україні за результатами добровільного об'єднання та приєднання у 2015–2019 роках [4].

Отже, реформа дала поштовх до повноцінного розвитку громад у Миколаївській області, можливість поліпшити життя у кожному населеному пункті, а також дозволила громадянам самостійно господарювати там, де вони живуть.

Список використаних джерел

1. Адміністративне рішення про утворення нового устрою громад і районів є незворотнім. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9651>
2. Децентралізація. URL: <https://rdo.in.ua/direction/decentralizaciya>
3. Децентралізація на Миколаївщині: чи варто ОТГ хвилюватися через заблокування виборів та примусове об'єднання (Частина I). URL: <http://snigyrivka.info/news/9551>
4. Кавунець А. В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). URL: <http://cehrin.org.ua/chrin-ngo/wpcontent/uploads/2015/11>
5. Лісовський С. А. Процес децентралізації в Україні – сучасний стан та проблеми росту / С. А. Лісовський, Є. О. Маруняк // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 3-4 жовтня 2019 р.) / [За заг. ред. І. Пилипенка, Д. Мальчикової]. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – С. 145–148.
6. Мальчикова Д. С. Практика децентралізації в Херсонській області: Територіальні ресурси громад і проблеми землеустрою / Д. С. Мальчикова, І. С. Белая // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки. – 2020. – Том 25. – № 1 (36). – С. 110–125.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Винник Аліна – студентка 4 курсу спеціальності «106 Географія», Херсонський державний університет

Захаров Олексій – студент 4 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Кобзар Аліна – магістрантка 2 курсу спеціальності «106 Географія», Херсонський державний університет

Костюкович Ілья – магістрант 2 курсу спеціальності «106 Географія», Херсонський державний університет

Кудін Андрій – студент 4 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Лукасишена Ірина – магістрантка 2 курсу спеціальності «106 Географія», Херсонський державний університет

Майба Анна – студентка 3 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Маленкова Христина – магістрантка 2 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Мальчикова Дар'я – доктор географічних наук, професор, Херсонський державний університет

Павлик Світлана – магістрантка 2 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Фіногенова Анастасія – магістрантка 2 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

Шмагель Ольга – магістрантка 1 курсу спеціальності «014.07 Середня освіта (Географія)», Херсонський державний університет

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

**Наукові записки
Херсонського відділу Українського
географічного товариства**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Відповідальні за випуск: Пилипенко І. О., Мальчикова Д. С.
Верстка: Семенченко Ю. С.

Підписано до друку 30.11.2020 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Garamond. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 4,65. Наклад 100. Замовлення № 1220-309.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та виготовлення – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефони: +38 (048) 709 38 69
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.